

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem roma hallgatóinak
továbbtanulási motivációi

Jelige: dvf512

Dolgozat lezárásának dátuma: 2024. 05. 24.

Tartalom

1.Bevezetés.....	2
2.Elméleti háttér	5
2.1.Cigány népcsoportok Magyarországon.....	5
2.2.A muzsikus cigányok.....	6
2.2.1.Muzsikus cigányok által játszott műfajok.....	7
2.2.2.Romák és a klasszikus zene	8
2.3.A Magyarországon élő romák társadalmi mobilitása	8
2.4.A társadalmi tőke fontossága	10
2.5.Az önbeteljesítő jóslat	11
2.6.A hátrányosabb helyzetű roma gyerekek és a zene kapcsolata.....	12
2.7. Zeneakadémia.....	13
3. Módszertani háttér.....	15
4. Interjúelemzések	19
4.1. A zenei pályára lépés kezdete, háttere és okai	19
4.1.1. A hangszerválasztást befolyásoló tényezők.....	20
4.1.2. Zenehallgatási szokások.....	21
4.1.3. Az otthoni támogatás jelentősége.....	22
4.2. A család szerepe és a családi kulturális háttér fontossága.....	24
4.3. A hallgatók és a Zeneakadémia.....	26
4.3.1. A Zeneakadémián tanuló roma fiatalok kapcsolatrendszerei.....	27
4.4. Jövőbeli tervek.....	28
4.5. Interjú Balázs Jánossal	29
4.5.1. A Különleges tehetségek osztálya.....	29
4.5.2. Mit ad a Zeneakadémia?	30
4.5.3. A roma fiatalok és a klasszikus zene.....	31
4.5.4. Muzsikus roma családból származó hallgatók aránya a Zeneakadémián	33
4.5.5. A Zeneakadémia roma hallgatóinak tudatos motiválása.....	33
5. Összegzés	34
6. Felhasznált irodalom	37
7. Függelék.....	39

1.Bevezetés¹

Dolgozatom fő témája a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem roma származású hallgatóinak továbbtanulási motivációinak feltárása. A témám kulturális aspektusát – ami dolgozatomban a művészetet, azon belül is a zenét jelenti – életem egy korábbi korszakának történései eredményezik. Négyéves korom óta komoly szerepet játszik az életemben a klasszikus zene, de középiskolás éveim alatt alkalmam nyílt többször is eljutni a Jazzfőváros által szervezett Jazz Műveltségi Vetélkedőre, illetve a részvételért járó, évente Kecskeméten megrendezésre kerülő jazzfesztiválra. Így lett betekintésem a magyar jazz világába, ahol hamar kiderült számomra, hogy számtalan nagy név a jazz-zenészek közül roma származású. Később, 2020-ban a Szent István Király Zeneművészeti szakköznevelőiskolában fejeztem be középfokú tanulmányaimat, aminek köszönhetően megismerhettem muzsikos roma fiatalokat, akiknek tehetségük és történetük tovább fokozta érdeklődésemet a témában.

Korábban is tudtam arról, hogy Magyarországon több csoportja is él a romáknak, de az egyetemi tanulmányaim során hallottam róluk részletesebben. 2022 nyarán egy többségében romák által lakott faluban kutattunk egy módszertani szeminárium keretein belül, és ott vált egyértelművé számomra, hogy milyen sokrétű problémával küzd a magyar cigányság. A faluban az egyik legfeltűnőbb hátrány a továbbtanulás hiányában gyökerezett, ugyanis alig voltak az elmúlt 10-20 évben, akik egyáltalán az érettségiig eljutottak, pedig világos, hogy az oktatás az egyik legmegfelelőbb módszere az integrálásnak, emellett számos ajtót nyit meg a munka világában, ami az esélyegyenlőséget és a társadalmi mobilitást eredményezheti. Manapság ugyanis köztudott, hogy a munkavállalás során a minimum elvárás az érettségi lett, ahhoz pedig, hogy valaki értelmiségi munkát végezhesen, diplomát kell szereznie. Azonban ez a probléma nem oldódik meg annyival, hogy az ember tanuljon tovább, ugyanis a roma gyerekek már egészen korán, sokszor általános iskolában szembesülnek a negatív megkülönböztetéssel. Itt indul el az a dominóhatás, ami miatt már a középiskolai felvételnél több félelemmel és akadállyal kell szembenéznie egy roma gyerekeknek, mint társainak, és a mai napig olvashatunk olyan esetekről, amikor maga az intézmény módszeresen hozza megalázó, és rendkívül hátrányos helyzetbe a roma fiatalokat az iskolai szegregációval, ami megnyilvánulhat abban is, hogy „felzárkóztató osztály” címszó alatt roma osztályokat indítanak, ahol kevesebb figyelmet, törődést, illetve kevésbé minőségi oktatást kapnak a gyerekek, és olyan esetről is hallani, amikor iskolai, vagy akár

¹ Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

higiéniai (például szappan vagy WC-papír) eszközöket vonnak meg ezektől a fiataloktól. Ha ilyen alapvető igényeket nem tud a rendszer kiszolgálni, akkor felmerül a kérdés, hogy mégis hogyan jut el egy hasonló környezetből származó gyerek a diplomáig.

De vajon igaz ez a Magyarországon élő összes roma csoportra? Mivel tanulmányaim során valahogy mindig volt egy kis betekintésem a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem berkeibe, láthattam, hogy sok roma származású fiatal felnőtt kerül ki onnan diplomával, szemmel láthatóan nagyobb arányban, mint más felsőoktatási intézményekből. Ezáltal megfogalmazódott bennem az a gondolat, hogy lehetséges, hogy azok a roma fiatalok, akik jelen vannak a zene világában, illetve akik részesülnek magas szintű zenei oktatásban, kevésbé veszélyeztetettek felsőoktatási tanulmányaikban, mint nem zenész társaik. Ezen észrevételek, ismeretek és tapasztalatok segítettek leszűkíteni dolgozatom témáját, és ezen a ponton lett világos számomra, hogy a Zeneakadémia roma származású fiataljaival szeretnék foglalkozni, illetve az ő továbbtanulási motivációjukra leszek kíváncsi a kutatásom során. Dolgozatom témája így a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen továbbtanuló, diplomázni vágyó fiatalokat érinti.

Tehát, ami a leginkább foglalkoztat, hogy mi ösztönzi őket a diploma megszerzésére, hogy miért fontos az, hogy zenei műveltségükről egy intézményesült bizonyítványt szerezzenek. Minél inkább beleástam magam a témába, annál inkább rájöttem arra, hogy ez a téma mennyire összetett, hogy körülményeik olykor mennyire speciálisak, így időről időre egyre több kérdés merült fel bennem. Az első kérdéskör a kulturális háttérrel érinti, ugyanis feltételezésem szerint a család, annak szokásai és hagyományai rendkívüli motivációs erővel bírhatnak, ezért figyelembe kell vennünk azokat. Ennél a pontnál válik fontossá a Magyarországon élő cigányság különböző csoportjainak ismerete, és itt merül fel bennem a kérdés, hogy feltételezésem, miszerint a Zeneakadémián tanuló roma fiatalok muzsikás cigány családokból származnak, megállja-e a helyét. Viszont nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az ösztönzés nem csak az otthon látottakban, hanem a tudatos biztatásban is megnyilvánulhat. Így jön a következő terület, ami a mentorálás módjait, illetve a kapcsolati rendszert érinti. Ez egy nagyon tág terület, személyenként változhat, de azt gondolom, hogy van relevanciája, ugyanis nem csak a roma családok szokásait ismerhetjük meg általuk, hanem hatalmas szerepet játszanak a zenész hallgatók motivációjában.

Ezen gondolatmenet végén már világossá vált bennem, hogy mik is lesznek a fő kutatási kérdéseim. Az első hipotézisem, hogy az egyik legnagyobb, továbbtanuláshoz elengedhetetlen motivációs hajtóerő egy roma fiatal életében a családi támogatás, illetve a kulturális háttér, ami jelen esetben jelentheti azt, hogy a hallgató családja és felmenői között

jellemző, hogy a zenét választják hivatásuknak. Tehát az első fő kutatási kérdésem a következő: Hogyan hat a Zeneakadémia roma származású hallgatóinak motivációjára a családi kulturális háttér? Továbbá feltételezem, hogy a muzsikus roma csoport egy olyan zárt közösség, hogy tagjai rendelkeznek olyan kapcsolati tőkével, ami ösztönözheti és támogatja a fiatal pályakezdőket a továbbtanulásban. Az ehhez a témához tartozó kutatási kérdésem pedig: Hogyan juttatja előnyökhöz a Zeneakadémia roma származású fiataljait a közösségükben jelenlévő társadalmi tőke? A harmadik hipotézisem, hogy a muzsikus családból származó zenészek ösztönzése teljesen más formában nyilvánul meg, mint más roma csoportoknál, illetve egészen más problémákkal küzd az a roma fiatal, aki nem zenei pályát szeretne folytatni felsőoktatásban. Így a harmadik kutatási kérdésem; miért más egy muzsikus roma fiataalt motiválni a továbbtanulásban, mint nem muzsikus roma társait?

2. Elméleti háttér²

Dolgozatom témája a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem roma származású hallgatóinak továbbtanulási motivációja. Kutatásom egyik legfontosabb alappillére egy olyan összetett elméleti háttér, ami kitér a romák történetére, kulturális alapjaira és jelenére egyaránt. Mivel egyik fő hipotézisem, hogy a Zeneakadémia roma származású hallgatói muzsikos cigány családból származnak, az előbb említett tudáson felül rendkívül fontos a Magyarországon élő roma csoportok ismerete, azon belül is a muzsikos cigányságé, illetve a roma muzsika sokszínű kultúrájának felfedezése.

2.1. Cigány népcsoportok Magyarországon³

Magyarországon a törökök ellen vívott csaták idejében rendkívül meghatározó volt a cigányok munkássága hadi szempontokból – mint például a fegyvergyártás, vagy a kémkedés –, de a törökök kiűzése után csak a legalantasabb munkákat bízták rájuk. Ekkor kezdődött el Magyarországon a cigányság elszigetelődése, ezzel együtt pedig megjelent egy igen negatív kép a roma társadalomról.

E folyamat enyhítésére először Mária Terézia és II. József tett kísérletet, ám ezek az intézkedések mai szemmel közel sem voltak etikusnak mondhatóak. A cigánygyerekek számára is kötelezővé tették az iskolába járást, viszont megtiltották a cigány népnév használatát, a lókereskedést, szabályozták a romák házasságát, illetve gyermekeiket is elvették, hogy aztán polgári vagy paraszti családokban helyezték el őket. Később II. József a cigány nyelv használatát is betiltotta (Szűcs, 2022). Bár ezek az intézkedések alapvetően „gondoskodó” cselekedeteknek számítottak, kivitelezésük rendkívül embertelennek és diszkriminatívnak mondhatóak.

Az erőszakos – és végül sikeres – asszimiláció végeredményeként a magyarországi cigányság beolvadt a magyarságba, és bár mondhatni, hogy meg tudták tartani korábbi mesterségük fő irányzatait, ami a fémművesség és a szórakoztatás, azon belül is a zenélés volt, a XIX. században kissé megváltoztak ezek gyakorlásának módjai. Így vált népszerűvé a romák körében a kovács mesterség, illetve a muzsikások a nemzeti öntudat ébredésének köszönhetően a verbunkos műfajt kezdték el előnyben részesíteni. A muzsikások

² Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

³ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

népszerűsége tettek szert, így míg a XVIII. század végén még csak nagyjából 1600 cigányzenészt regisztráltak, addig körülbelül száz év múlva már 17 ezer főt. Így jött létre a cigányság „arisztokrata rétege” (Kállai, 2015).

A cigányság asszimilációja által kivívott, immár pozitívabb képét azonban egyre nehezebb volt fenntartani az idők során, ugyanis a román cigányok rabszolga-felszabadítását követően az érintettek zöme Magyarországra vándorolt. Mivel ők egészen más kultúrával, szokásokkal rendelkeztek, mint az akkori magyar cigányok, ezért befogadásuk számos nehézségbe ütközött, emellett rontották a már régóta az országban élő cigányság megítélését. Az egyik fő nehézség abban rejlett, hogy a bevándorló romák megőrizték anyanyelvüket, illetve vándorló életmódjukat. Mivel a régen ott élő, és az újonnan betelepülő romák megjelenése hasonló volt, hiába próbáltak a már asszimilálódott cigányok elhatárolódni a Romániából származó romáktól, a magyar nép egy kalap alá vette őket, így ellentétek születtek a két csoport között (Kállai, 2015)

A Magyarországon élő roma csoportokat alapvetően két felé lehet osztani; a roma nyelven beszélők csoportjára és a nem roma nyelven beszélőkére. Az előbbi csoportban a kárpáti és az oláh cigány nyelveket különböztetjük meg. A kárpáti cigány nyelvet beszélik a Nógrád megyei, a Budapest környéki és a magukat németnek vagy vendnek nevező romák, az oláh cigány nyelvet pedig a lovárik, a posot'árik, a kherárik, a colárik, a kelderárik, a cerhárik, a másárok, a bugárik, a curárik, a drizárok és a gurvárok. A nem cigány anyanyelvűek csoportját további két alcsoportja bontja a szerző: magyar anyanyelvűekre és román anyanyelvűekre. Előbbibe tartoznak a zenészek, vagyis az úgymond „úri” réteg, illetve a vályogvetők, kosárfonók és egyéb munkások, akik a szegényebb réteget képezik. A román anyanyelvűek csoportja, más néven a beás cigányok is két csoportra bonthatóak; a román cigányok csoportjára és az úgynevezett teknővályó cigányok csoportjára (Szűcs, 2022). Ezek közül a csoportok közül az évek során számos eltűnt vagy összeolvadt egymással az asszimiláció és a romák által létesített szakmák eltűnése miatt. Dolgozatom szempontjából ezen csoportok közül a zenész cigányoké lesz fontos.

2.2.A muzsikus cigányok⁴

Bár sokan a muzsikus cigányok megjelenését egybekötik a roma csoportok Kárpát-medencébe történő bevonulásával, ez korántsem fedí a valóságot. Az első muzsikusok a 18. században tűntek fel, a már említett verbunkos műfaj gyakorlóiként. Ez a zenei ágazat a

⁴ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

magyar nacionalizmus ébredéséhez köthető, ami által igénnyé vált a magyar nyelv használata, és új értelmet nyert a magyar zene fogalma is (Kállai, 2018)

A magyar zenetörténet egyik legjelentősebb időszaka a romantika kora volt, amely a 19. századi magyar műzenére is igen nagy hatást gyakorolt. Rengeteg komolyzenei művet inspirált a verbunkos műfaj, melyet főként népi- és cigányzenészek játszottak (Sörét, 1965). Hamar kiderült, hogy a romáknak különleges tehetségük van a műfajhoz és az improvizálás művészetéhez is egyaránt. A verbunkos – vagyis toborzó vagy meggyőzés – egyértelműen a hadászathoz köthető, ami által a muzsikus cigányoknak lehetőségük nyílt a felsőbb társadalmi rétegek elérésére is. Azonban ezeket a zenéket alapvetően magyar igényekhez, szokásokhoz és témákhoz instruálták, vagyis hangszerelésük a Magyarországon jelen lévő eszközökhöz igazodott. Ennek ellenére nem túlzás azt mondani, hogy a műfaj segítségével a romák új stílust teremtettek, ugyanis a magukévá formálták azt, illetve improvizációs tehetségüknek köszönhetően egy egészen új és különleges zenei világot teremtettek.

Ezután, a 19. század végén egy új korszak kezdődött a roma muzsikusk munkásságában, ugyanis a verbunkos által megszületett új műfaj, a „nóta”, újabb lehetőségeket adott a muzsikuskoknak a felsőbb társadalmi rétegekbe való bejutásra. Ebben az időben már nem csak a hazaszeretet megélésén volt a hangsúly, hanem igény lett a bánat, az öröm, a szerelem zenében történő megnyilvánulására is. Becslések szerint a 20. század közepéig körülbelül 30 ezer mű született a műfajban, a muzsikusk cigányok száma pedig a 18. században mért 1600 főről 17 ezer főre emelkedett. Az új roma csoport megjelenése számtalan lehetőséggel járt, ami sok új zenei igényt vont magával. Így a muzsikuskok elkezdtek más formációkban, például szervezett zenekarokban játszani, illetve más műfajokat is kezdtek előnyben részesíteni (Kállai, 2018)

2.2.1. Muzsikusk cigányok által játszott műfajok ⁵

Korunkban a muzsikusk romák jellemzően már nem csak a klasszikus értelemben vett cigányzenét játszik. Ennek egyik fő oka, hogy megjelentek az úgymond „stílusváltók”. A generációról generációra átadott mérhetetlen zenei tudás tágította a roma zenészek látókörét és lehetőségeit egyaránt. Így jelentek meg a már más műfajokban is tevékenykedő roma muzsikuskok. A legjelentősebb, romák által játszott műfajok a már korábban említett magyar nóta, a szórakoztató zene, a cigány népzene, a jazz és a klasszikus zene. Ezek közül az újabban kipróbált műfajok a jazz és a klasszikus zene műfaja (Révész, 2015).

⁵ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

A jazz műfajának gyakorlása mondhatni evidens volt a muzsikus romák körében, ugyanis a jazz-zene egy jelentős része az improvizációra alapszik. A cigány zenészek és a világháború után Magyarországra újonnan beszivárgó műfaj, a jazz közötti viszony azonban nem indult zökkenőmentesen, ugyanis a Magyarországon már komoly egzisztenciát kiharcolt cigányzene művelői a kezdetekben konkurenciát véltek felfedezni a jazz-zenészekben. Az 1950-es évek új generációi azonban már nyitottan álltak az új műfajhoz, és egyfajta hidat alkotva megteremtették a kávéházi cigányzene stílusát. A jazz és a kávéházi zene gyakorlásával már olyan presztízssre tettek szert a muzsikus cigányok, hogy számos olyan helyen léphettek fel, ahol korábban nem tehették meg, mint például a Zeneakadémián, ahol elkezdődhetett a roma származású zenészek intézményes képzése is. Ennek az egyik hozadéka, hogy a cigány zenészek igen nagy része kezdett el klasszikus zenét játszani (Havas, 2018).

2.2.2. Romák és a klasszikus zene⁶

A komolyzenét játszó fiatal zenészek nagy része olyan családokból származik, ahol már generációk óta jelen vannak a különböző zenei műfajok, azonban nagy valószínűséggel szüleik és nagyszüleik még jazz- vagy kávéházi cigány zenészek, illetve korábbi felmenőik verbunkost játszó muzsikusok voltak. Ennek a váltásnak több oka is lehetett, de a legvalószínűbb, hogy a szülők elkezdtek érzékelni a kávéházi zene hanyatlását, ezért tudatos döntésként gyermekeiket már a klasszikus zene műfajának irányába terelgették, remélve, hogy egy biztosabb karriert építhetnek fel intézményesült – vagyis zeneiskolai vagy éppen zeneművészeti egyetemen – szerzett tanulmányaik által. Így ma már megszokott, hogy a cigány muzsikus családok gyermekei konzervatóriumot, vagy éppen a Zeneakadémiát végzett, diplomás emberek (Révész, 2015). Így megjelenik a roma családokban az oktatáson keresztül történő társadalmi mobilitás.

2.3.A Magyarországon élő romák társadalmi mobilitása⁷

Köztudott, hogy a Magyarországon élő romák helyzete nagy általánosságban kifejezetten rossznak mondható, ugyanis egy 2017-es cikk szerint bár a szegények többsége nem roma

⁶ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

⁷ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

származású, a cigányság körülbelül 80 százaléka a legkevesebb jövedelemmel rendelkezők rétegébe tartozik (Új Egyenlőség, 2017)⁸.

Dolgozatomban főként az oktatással történő integrációra és társadalmi mobilitásra koncentrálok, mivel ez nagyban hozzájárulhat a roma tanulók továbbtanulási motivációihoz. Nem titok ugyanis, hogy az oktatás az egyik leginkább kulcsfontosságú tényezője a társadalmi integrációnak. A 2018-ban kiadott Mikrocenzus egy 2016-ban készült felmérése kimutatta, hogy míg a Magyarországon élők teljes népességének 20,5 százaléka rendelkezik diplomával, a romák mindössze körülbelül egy százaléka. Azonban az elemzésből kiderül, hogy a megszerzett iskolai végzettségek számában nem az érettségizettek és a diplomások között van a legnagyobb eltérés, hanem már korábban, az általános iskola 8. évfolyamának elvégzettjei és az érettségizettek száma között, ami arra sajnálatos tényre enged következtetni, hogy a magyar cigányság nagy részének tanulmányai már a középiskola előtt, vagy az alatt véget érnek. Számszerűsítve, a romák 17,3 százaléka nem fejezte be az általános iskolát – ami már jóval több, mint bármelyik másik Magyarországon élő nemzetiségnél –, 60,3 százaléka az, aki már befejezte az általános iskola nyolcadik évfolyamát, de még nem szerzett érettségit, 14,2 százaléka végezte el a középiskolát érettségi nélkül, szakmai oklevéllel, 6,9 százalékuk érettségizett le, és a már említett körülbelül egy százalékuknak sikerült a diploma megszerzése (KSH, 2018). Ez az arány az évek során sem mutat javuló tendenciát, és kimondható, hogy a romák nagy része továbbra is csak alapfokú végzettséggel rendelkezik, ami azt jelenti, hogy tíz főből csak ketten rendelkeznek szakmai oklevéllel, érettségivel vagy diplomával. Ennek egyik fő oka a korai iskolaelhagyás. A NEET-ráta – ami azokat a 15-24 éves fiatalokat tartja számon, akik sem az oktatásban, sem pedig a munka világában nem vesznek részt – továbbá azt is kimutatja, hogy a roma nők és férfiak helyzete is markáns különbségeket mutat, ugyanis a fiatal roma nők 63 százaléka, míg a fiatal roma férfiak 38 százaléka nem tanul vagy dolgozik. Képzettség hiányában a magyarországi cigányság jelentős része a munkaerőpiac legsó rétegeit érheti csak el, ami egy jóval az átlag alatt elhelyezkedő keresettel szolgálhat, emiatt az ország esetleges gazdasági javulásából ők csak egy aránytalanul kicsi szeletet kaphatnak meg (Bernát, 2018).

⁸ <https://ujegyenloseg.hu/siker-es-romak-magyarorszagon-miert-vannak-kevesen/> (2023. 03. 04.)

2.4.A társadalmi tőke fontossága⁹

Az első szocializációs szintér, vagyis a család, rendkívüli hatással van a gyerekek életképére, pályájára és a később kialakuló kapcsolatrendszerére. Pierre Bourdieu szerint a társadalmi rétegek közötti különbségek hatással vannak a gazdasági, a kulturális és a társadalmi tőkére egyaránt (Bourdieu, 1978. idézi Elekes, 2011. 253-257).

Feltételezésem, hogy a fiatalok továbbtanulásában igen nagy szerepet játszik a társadalmi tőke, akár közvetlen, akár közvetett módon. Vagyis nem csupán azok az ismeretség által megszerzett előnyök lesznek hatással az illető tanulmányaira, amit a közvetlen kapcsolatok adta előnyöket foglalja magában, hanem azok is, amelyekhez közvetetten jut a tanuló. Az érthetőség kedvéért a közvetlen módon szerzett előnyökhöz sorolnám például a protekció „intézményét”, a közvetetten szerzett előnyökhöz pedig a kapcsolati referencia „intézményét”. Ehhez kapcsolódnak szorosan Pierre Bourdieu A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése (1978) című tanulmányában megjelent szavai: *„Ha az általános versenyvizsgák győzteseit vagy a nagy iskolák hallgatóit jellemző társadalmi és iskolai ismérveket elemezzük, s kiváltképp ha összevetjük a tanári, kutatói és értelmiségi pályákhoz vezető tanárképző főiskolák (École Normale Supérieure-ök) illetve a közigazgatás és üzleti világ legmagasabb pontjaihoz vezető Ecole nationale d'administration-t és Ecole polytechnique-et, akkor kitűnik, hogy az uralkodó osztályok különféle frakcióit két szélső pólus között helyezhetjük el az iskolarendszerhez való viszonyuk szerint, amely két pólus a két iskolatípusban leginkább képviselt társadalmi csoportoknak felel meg. Az első csoporthoz – a szülők és nagyszülők egyetemi diplomáiból megítélhetően – nagy kulturális tőkével rendelkező, kislétszámú, inkább vidéki és sok szálon az oktatáshoz kapcsolódó családok tartoznak, a másodikban pedig nagy társadalmi tőkével rendelkező családokat találunk (ami azon mérhető, hogy milyen régen tagjai az uralkodó osztálynak), amelyek viszonylag népesek, gyakran párizsiak, s többnyire a hatalom és az üzleti élet világához tartoznak.”* (Bourdieu, 1978, 125.o.). Bourdieu példája alkalmazható az én kutatási témámra is, ugyanis az általa említett kulturális tőke nagyon közel áll ahhoz, amivel én is találkoztam. Pierre Bourdieu példájában ugyanis a kulturális tőkét a szülők és a nagyszülők végzettsége jelentette. Emellett kutatásom esetében gyakran nem csupán a szülők és a nagyszülők tanulmányi teljesítménye, hanem inkább azok kulturális szerepvállalásaiknak köszönhető

⁹ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

kapcsolati rendszere jelenti a tanulók referenciáját. Tehát az általam kutatott fiatalok számára családjaik kapcsolatrendszere kulturális és társadalmi tőkét is nyújt.

Ezen elmélet tanulmányozása és a tapasztalati úton szerzett tudás által már semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy egyes társadalmi rétegek – vagy esetünkben csoportok – nem csak más és más esélyekkel indulnak, de a későbbiekben is sokkal nehezebben tudnak majd változtatni helyzetükön. Az egyik legerősebb befolyásoló tényező a gyermek családjának társadalmi és anyagi helyzete, ami determinálja sorsukat. Vagyis nem csak arról van szó, hogy a rosszabb körülmények közé születő gyermekeknek sokkal többet kell küzdenie a társadalmi mobilitása érdekében, hanem arról, hogy lehetőségei olyan szinten korlátozódnak, hogy alacsony kitörési esélyei lesznek.

2.5. Az önbeteljesítő jóslat¹⁰

Az iskolai környezet van az egyik legnagyobb hatással a gyerekek továbbtanulására, ugyanis a tanárok hozzáállása, az osztály összetétele, illetve az osztályozás mind olyan tényezők, amelyek befolyásolhatják a gyermekeket további tanulmányaikban. Utóbbinak, vagyis az osztályzatoknak nem csupán motiváló, vagy éppen demotiváló ereje lehet, de a tanulmányi átlag, illetve az érettségi már számszerű adatokkal befolyásolja a felvételi sikerességét. Sem az osztályzatok, sem a tanuló eredményei nem függetlenek a tanárok elvárásaitól, így kerülnek a képbe az önbeteljesítő jóslatok típusai, amelyek Robert K. Merton nevéhez köthetőek. Az egész életen át tartó tanulás elmélete szerint az iskolás korban szerzett tapasztalatok vannak az egyik legnagyobb hatással a továbbtanulási motivációra. Így tehát egy rossz tanár-diák viszony következtében a gyerek alig várja, hogy vége legyen iskolás éveinek, mivel a tanuláshoz a kudarc és a szégyen érzését köti, mivel nem tapasztalhatta meg, hogy milyen érzés, amikor az a személy, aki átadja neki a tudást, hisz benne. Ezáltal elveszíti önbizalmát, és valóban kevesebbre lesz hivatott. Az önbeteljesítő jóslatra egy példa, hogy elképzelünk egy elsős osztályt, ahol van két, egymástól nagyon különböző gyerek. Az egyikük nyitott, és nagyon várja, hogy végre megszólalhasson az órán. A másikuk visszahúzódó, és fél az új helyzettől. A tanár ezek alapján akár már az első napon is kialakíthat egy véleményt, ugyanis a nyitott gyerek folyamatosan jelentkezik, szívesen válaszol a kérdésekre, azonban a zárkózott gyerek ugyanezeket nem szívesen teszi. A tanár nagy valószínűséggel gondolhatja azt, hogy a visszahúzódó gyerek nem rendelkezik olyan jó képességekkel, mint a nyitott gyerek. Így már az első pillanatokban is aránytalanul

¹⁰ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

kaphatják az elismerést a gyerekek, így lelkesedésük, és a tanuláshoz való hozzáállásuk is teljesen más lesz, aminek következtében tanulmányi eredményeik között is óriási szakadék alakulhat ki idővel (Cserné, 2003). Ez a példa magában foglalja a pozitív és a negatív önbeteljesítő jóslatot is.

Robert Rosenthal és Kermit Fode – először patkányokkal, majd az eredmények hitelesítése érdekében gyerekekkel – végezte el az önbeteljesítő jóslat elméletét igazoló kísérletet. Az első kísérletet követően, ahol a patkányokra hatottak a velük szemben támasztott elvárások, egy iskolában mérték fel egyes tanulók képességeit. Véletlenszerűen kiválasztották a gyerekek 20 százalékát, akikről tanáraiknak azt mondták, hogy kiemelkedő képességeiknek köszönhetően nagy fejlődés várható tőlük. Az év végén visszatértek az iskolába, ahol egy újabb felmérést végeztek, és ahol a véletlenszerűen kiválasztott gyerekek – akikről a tanév folyamán azt hitték a tanárok, hogy különlegesen tehetségesek – sokkal jobb eredményeket értek el, függetlenül attól, hogy az előteszt hogy sikerült nekik. Tehát akikben jobban hittek a tanárok, azoknál valóban sokkal nagyobb fejlődés következett be, mint az átlagosnak gondolt gyerekeknél. Ezekből a skatulyákból viszont már nehéz kitörni, ugyanis ez a fajta megbélyegzés nem csupán a tanár szemében történik meg, hanem idővel maga a diák is elhiszi magáról, hogy rosszabb képességű a többiekénél. Ezt nevezzük negatív Pygmalion-effektusnak, más néven Golem-hatásnak (Szendi Gábor)¹¹.

A kisebbséghez tartozó gyerekek különösképpen ki vannak téve ennek a helyzetnek. Érzékelik elszeparáltságukat a társadalomtól, ezáltal megtanulják az alsóbbrendűséget, amit a társadalom érzékeltet velük. Így saját képességeikről alkotott képük ellentmondásba kerül a róluk alkotott képpel (Cserné, 2003). Erre ráségít az a tény is, hogy az iskolai szegregáció és a roma gyerekek elhanyagolása egy napjainkban is jelentős probléma.

2.6.A hátrányosabb helyzetű roma gyerekek és a zene kapcsolata¹²

Egy 2002-es kutatás kimutatta, hogy akkoriban egy osztály roma származású diákjainak száma szignifikáns összefüggést mutat az órákon történő zenehallgatás mértékével, ami jelen esetben azt jelenti, hogy a több roma származású diákkal rendelkező osztályok általánosan kevesebb zenét hallgatnak. Ehhez a tendenciához hozzájárul az a tény is, hogy ahol magasabb a cigány tanulók aránya, ott jelenik meg inkább a zeneiskolákkal történő

¹¹ https://www.tenyek-tevhitek.hu/neveljunk_okos_gyermekeket_pygmalion_golem_es_galatea.htm (2023. 03. 05.)

¹² Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

kapcsolattartás hiánya (Nagy, 2002). Ezen felmérés bizonyítja, hogy bár a magyar roma kultúrának szerves részét képezi a zene (bővebben, a „Muzsikus cigányok” c. fejezetben), annak oktatását mégsem teszik lehetővé a közoktatási intézmények olyan mértékben, mint nem roma származású társaik számára.

2.7. Zeneakadémia¹³

Végezetül kutatásom színterét szeretném részletesen is bemutatni, ugyanis a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem mibenléte sok mindenre magyarázatot ad majd dolgozatom további fejezeteiben.

Először a Zeneakadémia múltját és a kezdeteket szeretném bemutatni. Pest és Buda egyesítését követően Budapest már nem csak gazdasági, de kulturális értelemben is fővárosként funkcionált. Nagy beruházások indultak, amelyek elősegítették a kulturális intézmények épülését. Budapesten volt akkoriban a legtöbb iskola, művelődési intézmény, szerkesztőség, és itt élt és alkotott a kultúra számos nagy alakja. Mivel egyre inkább növekedett a minőségi zene iránti igény, Erkel Ferencnek köszönhetően megkezdte működését a Filharmóniai Társaság, amely 1865-től a Vigadó nagytermében tartotta koncertjeit, amely aztán Liszt Ferenc koncerttermeként is szolgált.

Alapfokú zenei képzés már 1840-től folyt Magyarországon, ám felsőfokú képzése még nem volt jelen az országban. Mivel egyre inkább nőtt az igény a magasabb szintű művészeti oktatásnak, 1869-ben felvetették egy színművészeti és zenei egyetem tervét. Ezzel egy időben Liszt Ferenc egyre gyakrabban látogatott a fővárosba, 1871-ben pedig lakást is vett itt. Sűrűsödő koncertjeinek és a művészeti életre tett hatásának köszönhetően felmerült a Zeneakadémia megépítésének gondolata is. 1873-ban az Oktatásügyi Minisztérium egy 16 szobás lakást bérelt a Zeneakadémia számára, az első emeleten pedig egy külön lakást Liszt Ferencnek. Lisztnek határozott elképzelései voltak az intézmény működéséről, azonban az akadémia igazgatójának szánt Erkel Ferenc tudta, hogy Liszt elképzeléseire nem lesz anyagi keret. A nézeteltérés ellenére 1875-re megtörtént Liszt elnöki és Erkel igazgatói kinevezése. A Zeneakadémia 5 tanárral és 38 diákkal kezdte működését november 15-én. 1879-ben új épületbe költöztek, ami a mai Andrássy úton található, és az első emeleten változatlanul Liszt lakása volt. Idővel bővültek a tanszakok, ezáltal pedig a tanárok és a diákok száma is.¹⁴

¹³ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

¹⁴ <https://lfze.hu/egyetem-tortenet/liszt-es-erkel-zeneakademiaja-115627> (2023. 03. 08.)

Jelenleg nyolc tanszék működik a Zeneakadémián, ami a klasszikus zene, az ének, a karvezetés, a zenepedagógia, az egyházzene, a zeneszerzés, zenetudomány, zeneelmélet, a jazz és a népzene.¹⁵ A képzési és a gyakorlási lehetőséget biztosító épületek száma napjainkban hat, központja a Liszt Ferenc téren található szecessziós stílusban épült, grandiózus épület.¹⁶

¹⁵ http://zakbk.hu/wp-content/uploads/2009/11/barati_kor_bemutakozo_anyag.pdf (2023. 03. 08.)

¹⁶ <https://koncert.zeneakademia.hu/epuletek> (2023. 03. 08.)

3. Módszertani háttér¹⁷

Dolgozatom első jelentős pontja, még a cím megfogalmazása előtt, a kutatási módszertan kiválasztása. Egyetemi tanulmányaim során a kvantitatív és a kvalitatív kutatás módszertanába is betekintést nyerhettem, és hamar világossá vált számomra, hogy az utóbbi áll közelebb hozzám. Képzésem alatt az egyetem számos lehetőséget biztosított arra, hogy behatóbban is tanulmányozhassam a módszert, ezen felül a gyakorlatban is hasznosíthattam az elsajátított tudást. Először a kvalitatív módszertan szemináriumon készíthettem interjút. A következő évben alkalmam nyílt az egyetem által szervezett kutatótáborban részt venni, amit egy féléves felkészítő kurzus előzött meg, és aminek keretein belül számos további interjút készíthettem el. Az említett tábor tapasztalatai voltak a legnagyobb hatással a döntéseimre, melyek nem csak a kutatás módszertanára, de területére is vonatkoztak. Így vált egyértelművé számomra, hogy dolgozatomban romakutatással szeretnék foglalkozni kvalitatív módszerek segítségével.

Első lépésként a témakörömet kellett a lehető legjobban leszűkítenem. Mivel mindenféleképpen a roma származású fiatalok továbbtanulási motivációival szerettem volna foglalkozni, adott volt, hogy a számomra ismert, legtöbb roma származású hallgatóval rendelkező egyetemet válasszam ki arra, hogy ott keressék interjúalanyokat. Így szűkítettem le konzulensem segítségével a témámat a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem roma hallgatóinak a továbbtanulási motivációira.

Az egy intézményen belül való kutatás rengeteg előnnyel járt, azonban bizonyos szempontokból sok hátrulatója is volt. Előnyt jelentett számomra, hogy a Szent István Király Zeneművészeti Szakgimnáziumban tanultam, ezért számos ismeretségre tettem szert, nem csupán potenciális interjúalanyokkal, de lehetséges kontaktszemélyekkel egyaránt. Később két interjúalanyom is középiskolás társam volt, illetve további két személy lett kontakt. Egyikőjük szerette volna, ha személyét nem fedem fel, ennek érthető okai vannak. A Zeneakadémián ugyanis, mint ahogy semelyik oktatási intézményben, nincs nyilvántartva a roma származású tanulók száma, teljesen érthető okokból és az 1993. évi LXXVII. a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól törvényben foglaltaknak megfelelően. Ez azonban megnehezítette a dolgomat, ugyanis nem csak azt nem tudhattam, hogy ki roma származású, hanem azt sem, hogy ki az, aki azt vállalni szeretné egy számára ismeretlen személy dolgozatában. Tehát ugyanúgy, ahogyan én is, az említett kontaktom is csak hallomásból

¹⁷ Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

sejthette, hogy ki az, aki esetleg vállalná az interjút. Itt került először képbe az anonimitás kérdése.

Ehhez a kérdéskörhöz Bögre Zsuzsanna *Az anonimizálás dilemmái és az arany szabály – egy szociológus nézőpontja* (2022) című olvasmányát tanulmányoztam. Mivel az interjúk során, sőt, már azokat megelőzően is felmerültek bennem a témával kapcsolatos kérdések, fontosnak tartottam ennek a módszertannak az ismereteit mihamarabb elsajátítani. Az olvasmány szerint az anonimizálás első lépése az interjú felvételével kezdődik, vagyis azzal, hogy először én közlöm az alanyokkal a nevemet, illetve azt, hogy hol dolgozom – esetemben azt, hogy hol tanulok –, ezen felül ismertetem a kutatási témámat (Bögre Zsuzsanna, 2022). Ezek az információk az esetemben írott üzenetben szerepeltek, de emellett a bizalom megalapozása végett fontosnak tartottam megemlíteni, hogy melyik gimnáziumban tanultam, ennek köszönhetően számos közös ismerősünk van, aki akár jelenleg is egy intézményben tanul vele. Azt gondolom, hogy részben ennek köszönhető, hogy gyakorlatilag az összes megkeresett hallgató – előbb vagy utóbb – vállalta az interjút. Érdekes viszont, hogy szinte mindegyikőjük válaszában láttam egy kevés bizonytalanságot, ami valószínűleg a témaválasztásom miatt volt, ugyanis mindannyiuk megkért arra, hogy kicsit jobban részletezzem azt. Felmerülő bizonytalanságuk miatt, illetve amiatt, hogy többen is csak a felkérés után hetekkel vállalták az interjút, úgy döntöttem, hogy az interjúalanyok anonim módon fognak szerepelni a dolgozatomban, a hallgatók megkülönböztetése pedig hangszerek (szakok) vagy évfolyamok említésével történik majd. Ebben a döntésemben megerősített az a tapasztalat, ami gyakorlatilag az összes interjú előtt, vagy közben ért, vagyis az, hogy a hallgatók kíváncsiak voltak a témámon kívül arra, hogy nevük hogy fog szerepelni a dolgozatban, illetve arra, hogy rajtuk kívül még kik adtak nekem interjút. Természetesen utóbbira csak akkor válaszoltam, ha a korábbi alanyokról tudtam, hogy úgy állnak a kérdéshez, hogy nem titkolják etnikai hovatartozásukat.

A következő akadály, amibe igen korán ütköztem, az interjúalanyok száma miatt volt, ugyanis eredeti terveim szerint több interjút készítettem volna, mint amennyit végül sikerült. Ennek több oka is volt. Az első tényezőt már korábban is említettem, miszerint nem állt módomban kideríteni, kik azok, akik interjú helyzetben, egy kutatás keretein belül vállalják származásukat, illetve adatok sem álltak a rendelkezésemre, ami alapján egy listát állíthattam volna össze a lehetséges interjúalanyokról. Az ajánlott személyek közül továbbá ki kellett választanom azokat, akik a dolgozatom által érintett csoportba tartoznak. Idővel rá kellett, hogy jöjjenek, a Zeneakadémia roma hallgatói közül nem mindenki kerülhet bele a kutatásba,

ugyanis a jazz tanszék, illetve a népzene tanszék egy teljesen más rendszerben működik, mint a klasszikus zenei részleg. Így tovább korlátozódott a kutatásban résztvevők létszáma.

Mivel fontos volt számomra, hogy a továbbtanulási motivációt a lehető legeredményesebben tudjam mérni, kitételként határoztam meg, hogy a kérdezett hallgatók még az első diplomájuk előtt álljanak, de annak érdekében, hogy már érdemben tudjanak mesélni az egyetemi tapasztalataikról, legalább fél éve a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatói legyenek. Így lett a felkeresett hallgatók száma hat fő, akik közül aztán mindannyian vállalták is az interjút.¹⁸ Hárman hegedű szakosok, közülük ketten harmadévesek, egyvalaki pedig másodéves, egy elsőéves, ütő szakos hallgató, illetve egy másodéves és egy harmadéves gitár szakos hallgató. Közülük voltak, akik másokat is ajánlottak, ami egy nagyon pozitív hozzáállásról biztosított engem.

Nagyon pozitív tapasztalat volt még, hogy az alanyok rendkívül nyitottan válaszoltak, látszott, hogy segíteni szeretnék a munkámat, emellett mindenki a saját egyéniségéhez és valós tapasztalataihoz mérten válaszolt a kérdésekre. Ezt bizonyítja a tény, hogy az interjúk hosszúsága nagyon változatos volt, valakinél 32 percet vett igénybe a kérdések megválaszolása, másnak pedig 1 óra 13 percet, úgy, hogy ugyanazzal az interjúvázlattal dolgoztam mind a hat esetben.¹⁹ Egy alanynál tettem minimális változtatásokat, ugyanis a hat hallgató közül egyvalaki volt, aki nem muzsikos roma családból származott.

Az interjúvázlatnál több feltételnek is teljesülnie kellett. Az egyik személyes kitételem egy „részleges tabula rasa” elvének használata volt, ami esemben azt jelentette, hogy sok mindent úgy kérdeztem meg a hallgatóktól, hogy szándékosan nem jártam az információk után az interjúk előtt. Ilyen volt például az alanyok előélete, vagyis az eredményeik (melyek sok esetben interneten könnyen elérhetőek lettek volna), esetleg a családi háttérük, vagy éppen az általam ismeretlen muzsikos roma tradíciók. Ez a módszer a későbbiekben rengeteg többletinformációval szolgált, ugyanis nagy jelentőséget kaptak amiatt, hogy az alanyok önmaguktól meséltek róla. Fontos azonban, hogy a tabula rasa alkalmazásával óvatosan kell bánni, ugyanis a részletes előzetes tudás a hipotézistesztelés irányába viheti el a tanulmányt (Mitev, 2012, 17-30. o.). További feltételeim voltak, hogy a beszélgetések során érintsük a hallgató zenével, illetve hangszerével való viszonyának kialakulását, illetve annak okait, a családi háttérét, azon belül is a zenei múltat, a kulturális háttérét és a muzsikos roma nők helyzetét, ezen felül legyenek kérdések, melyek a továbbtanulással, azon belül is a Zeneakadémiával kapcsolatosak, illetve, hogy tegyek fel még önkifejezéssel, identitással

¹⁸ Az interjúk hanganyaga és gépelt változata nálam megtalálható.

¹⁹ Az interjúvázlat az 1. sz. függelékben található.

kapcsolatos kérdéseket, végül pedig a jövőbeli terveket vegyük górcső alá. Így összesen több, mint negyven kérdés szerepelt az interjúvázlatomban, melyeket általában nem volt szükséges mind feltennem, ugyanis gyakran egy korábbi válasz során feleltek rájuk.

További nehézségeket okozott, hogy az interjúkat a téli vizsgaidőszakban szerettem volna lebonyolítani, ugyanis tudtam, hogy a Zeneakadémián a nagy súllyal rendelkező (esetenként 9 kredites) főtárgy vizsgát leszámítva a hallgatóknak összesen egy-két vizsgát kell még teljesíteniük, tehát feltételeztem, hogy több idejük lesz, azonban kiderült, hogy sokan (valószínűleg pont ezért) vidéken töltik a vizsgaidőszakot. Részben emiatt az interjúkat mind körülbelül két héten belül készítettem el, aminek egyébként nemvárt előnye volt az átláthatóság, azonban két interjú így is csak telefonos hívás formájában tudtak vállalni.

Ezen kívül egy komplexebb interjút is sikerült készítenem, ami több aspektusból nyújtott nekem segítséget a kutatás folyamán.²⁰ Alapvetően szakértői interjúnak tekinthető, ugyanis a Zeneakadémia egyik tanárával, Balázs Jánossal készült az interjúm, viszont nem lehet figyelmen kívül hagynom a tényt, hogy ő nem csupán az intézmény egyik tanára, de emellett az egyik volt hallgatója is. Ezen felül nemzetközileg elismert zongoraművész, aki számos díjjal és kiüntetéssel rendelkezik. Munkásságának összetettsége, illetve szakmai tapasztalata rengeteg előnnyel szolgált, viszont éppen emiatt kellett számolnom azzal a ténnyel, hogy egy rendkívül elfoglalt ember. Bár az interjút megelőző intézkedések nem feltétlenül folytak gördülékenyen, a végeredmény egy nagyon tanulságos és az utolsó szóig hasznosítható interjú lett.

²⁰ Ennek interjúvázlata a 2. sz. függelékben található.

4. Interjúelemzések²¹

Kutatásom során két interjúvázlattal dolgoztam, ezek alapján fogom elemezni az interjúkat. A hallgatókkal való beszélgetéshez készült vázlatom egységes volt, ugyanis fontosnak tartottam, hogy az információkat az alanyoktól első kézből kapjam, míg a másik vázlatom készítése során jobbnak véltem utána nézni az alany munkásságának és szakmai előéletének a hatékonyság érdekében.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatóival készült interjúim során összesen 43 kérdést terveztem feltenni, közben ez a szám általában változott, vagy azért, mert a kérdés feltétele előtt az alany megválaszolta azt, így csökkent a kérdések száma, vagy azért, mert közben újabb kérdések merültek fel. Ezt a 43 kérdést összesen öt témakörre osztottam.

4.1. A zenei pályára lépés kezdete, háttere és okai²²

Az első fejezetben a bevezető kérdésekről, és az arra született válaszokról fogok írni. Ezekben a kérdésekben a hallgatók zenéhez való kötődése és a zenével való múltja volt a fő téma, illetve az, hogy miként jutottak el oda, ahol éppen tartanak zenei pályájukon. Az első kérdésem, hogy mióta foglalkoznak zenéléssel, több szempontból is fontos volt. Először is jelentősnek tartottam, hogy mikortól számítják ezt az időszakot; a zeneiskolai tanulmányaik kezdetétől, vagy már az otthoni hangszerstanulmányaikat is beleszámítják. A hat Zeneakadémias hallgató közül, akikkel az interjúkat készítettem, hárman határozottan az otthoni hangszerkezdést emelték ki, közülük ketten hegedű szakos hallgatók, egyvalaki pedig ütő szakos, viszont mindegyikőjük fontosnak tartotta megemlíteni, hogy már zeneiskolai tanulmányaik előtt kapcsolatuk volt egy hangszerrel, és már kezükbe vették azt, játszottak rajta, az ahhoz szükséges tudást általában otthon elsajátítva. Az egyik, hegedű szakos hallgató így fogalmazott:

„(...) nyolcéves voltam, amikor komolyan elkezdtem, de viszont hát ugye nekem a családom is zenész, tehát apukám is zenével foglalkozik, ő hegedűs, nagypapám is az volt, ő bőgős volt. Igazából, úgymond nekem mindig úgy jelen volt a zene, hogy így mindig hallottam, úgymond már anyukám hasában is hallottam ezt a zenét.”

²¹ Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

²² Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

Ehhez hasonlóan nyilatkoztak többen is a kérdezettek közül, ami arra enged következtetni, hogy már az elsődleges szocializációban megjelent náluk a zene fontossága a mindennapjaik jelentős alkotóelemeiként és potenciális pályaképként egyaránt.

4.1.1. A hangszerválasztást befolyásoló tényezők²³

A hat kérdezett közül hárman nem a jelenlegi hangszereiken kezdtek el játszani, ennek több oka is lehetett, amire később fogok kitérni. A hat alanyból hárman játszanak hegedűn, ketten gitáron, a hatodik pedig az ütőhangszeres hallgató. Fontos, hogy mindegyikük alapképzésen tanul a Zeneakadémián, tehát mind a hat interjúalanyom a diploma megszerzése előtt áll, és már legalább fél éve az intézmény hallgatója. Mindkét gitár szakos hallgató, illetve az egyik hegedű szakos hallgató kezdett először másik hangszeren játszani. Hármójuk közül ketten azon a hangszeren kezdtek el tanulni, amelyiken az édesapjuk is játszik, az ütőhangszeres hallgatónak pedig a nagypapája dobos, illetve az egyik hegedűs interjúalanyom az édesanyja ragaszkodott a hegedűhöz. A legutóbb említett hallgató – aki egyébként jelenleg harmadéves a Zeneakadémián – bár végül édesanyja tanácsát fogadta meg, először zongorán kezdett el játszani, ugyanis édesapja jazz-zongorista. Tehát összességében a három interjúalany közül, akik azon a hangszeren kezdtek el tanulni, amelyeken édesapjuk is játszik, ketten váltottak később hangszert. Eszerint nagyon jelentős az otthoni minta, de markánsan megjelenik a vágy arra, hogy a kijelölt utat a saját módjukon kövessék. Azonban itt fontos megjegyezni, hogy az interjúk során kiderült, a „kijelölt útra” nem kötelesek rálépni a roma zenész családba született gyerekek.

„Hát igazából ez körülvevett engem, így a mindennapjaimat körülvette.”

- így fogalmazott a harmadéves hegedűs, amiből már gyanítottam, hogy ezekben a családokban a légkört nem az elvárások határozzák meg, hanem a zene szeretete, illetve az a hagyomány, amit a muzsikós romák generációkon keresztül örökítenek.

„Otthon nem volt tanulási folyamat, azon kívül, hogy játszadoztam a hangszerrel. Nem is tanítottak semmit, hagyták, hogy kibontakozzak, meg improvizáljak, amit én akarok.”

- mesélte a másodéves, gitár szakos hallgató.

„(...) a hangokat a kottában előbb ismertem, mint a betűket”

- nyilatkozta egy végzős hallgató. Nyilvánvaló, hogy nem lehet kijelenteni azt, hogy ezekben a családokban a pályaválasztás száz százalékban elvárásoktól mentes, de én inkább úgy fogalmaznék, hogy azt egyfajta norma határozza meg. Egy norma, ami egy nagyon

²³ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

összetett ok-okozati viszonyt jelent, és amit csak az láthat át teljesen, aki abban a világban él. Interjún kívül többen is meséltek arról, hogy küldetésükként tekintenek a roma muzsika életben tartására, és rendkívül megviseli a kultúrájukat a számukra értékes roma zene iránt való érdeklődés hanyatlása, és a számukra értéktelen roma zene hallgatásának és ismertségének növekedése, de erre később részletesebben is kitérek. Így vált számomra már az interjúk legelején is egyértelművé, hogy a zenetanulás motivációs ereje milyen mélyen gyökerezik ezekben a fiatalokban.

A hangszerválasztásnak azonban van egy teljesen más aspektusa is, ami inkább a karrier felől közelíti meg a kérdést. Fontos szempont ugyanis mind az egzisztencia, mind az anyagi vonzat.

„Általában romáknál a szülők mindig azt kívánják, hogy a fiuk vagy a lányuk hegedűs legyen, ugyanis mondjuk az áll a zenekar elején, az a primás (...), például a kávéházi cigányzenénél például van olyan, hogy mondjuk a primás több fizetést kap (...), a primásnak valamikor dupla bér szokott járni, de nem csak emiatt, hanem mert mondjuk egy primás vagy egy hegedűs, az több helyen el tud helyezkedni, több munkában jobban meg tudja magát mutatni, szélesebb a skála meg a lehetőség, amin ő tud futni. Szóval ezért is szeretnék inkább azt a szülők a romáknál, hogy a hegedű legyen inkább az elsőszámú hangszer.”

Tehát a megfelelő hangszerválasztás nem csupán akarat és tehetség, hanem presztízs kérdése is, emellett szintén motivációs erőként hathat a tanulmányokban.

4.1.2. Zenehallgatási szokások²⁴

A fenti témához szorosan fűződik az a kérdés, hogy milyen zenét hallgatnak az interjúalanyok. Tapasztalataim szerint a zenészek, akik a klasszikus zenei utat választják, abban tevékenykednek, általában klasszikus zenét is hallgatnak. Azonban hamar kiderült számomra, hogy a roma zenészeknél ez nem feltétlenül szabályszerű. Bár tanulmányaikban szinte kizárólagosan a klasszikus zenére összpontosítanak, érdeklődésük kifejezetten szerteágazó, és mint kiderült, egyetemen kívül nem csak hallgatják, de művelik is az egyéb zenei műfajokat.

„Igazából minden zenét, ami jó, azt szoktam mondani, tehát nem vagyok az, aki csak klasszikus zenét hallgat. Persze nagyon szeretem, és túlnyomó részt azért azt hallgatok, de az mellet ugye van egy ilyen mellékvágányom is, a jazz, amit nagyon szeretek, és azt játszom is, meg tanultam is.”

²⁴ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

- mesélte a másodéves gitárszakos hallgató. Emellett igen gyakori hallgatott műfaj volt még a latin zene, illetve a magyar roma zene is, de fontosnak tartották többen is kiemelni, hogy nem a mulatós zenéről van szó, attól kifejezetten elhatárolódnak.

„(...) hallgatók sok cigányzenét is, de nem ilyen mulatóst, hanem inkább ilyen autentikusabb cigányzenét, ami mondjuk ilyen kávéházi, és semmiféleképpen nem az ilyen Kis Grófora gondolok...”

- mondta egy végzős hallgató.

„Egyértelmű, hogy a klasszikust szeretem, ugye azt tanulom, de viszont ugye nálunk ez tradíció, hogy mi játszunk ugye népi cigányzenéket, ugye ez a magyar muzsika, úgy mondják, hogy ez a magyar népnek a muzsikája. Hát az is nagyon közel áll hozzám, ez a kettő, a klasszikus, meg ez a magyar muzsika, a kávéházi cigánymuzsika, nagyon közel áll hozzám, ezt imádom hallgatni is, játszani is.”

Ezt a másodéves, hegedű szakos hallgató mondta, aki ezen kívül a jazz zenét is kiemelte, mint számára fontos műfajt. A kérdezettek közül tehát többen játszanak a klasszikus zenén kívül más műfajokat, leginkább jazzt és autentikus magyar cigányzenét.²⁵

4.1.3. Az otthoni támogatás jelentősége²⁶

A következő fontos befolyásoló erő, amiről már korábban is szót ejtettem, a szülők véleménye a gyermek zenei tanulmányairól. Fontos volt számomra, hogy a hallgatók saját szemszögükből láttassák szüleik hozzáállását a témához. Ez azért jelentős, mert nem a szülő véleménye az, ami igazán befolyásolja a hallgatók motiváltságát, hanem az, amit maguk a hallgatók érzékelnek belőle. Úgy gondolom, hogy a szülői támogatás nagyon sokféleképpen megnyilvánulhat. Interjúimból kiderült, hogy már a „kezdőöket” is igen jelentős hatással bírhat.

„Ez (a hangszerválasztás) nálunk, romáknál úgy szokott lenni, hogy amikor megszületünk, akkor (...) valaki hoz be a kórházba egy vonót, amikor még újszülöttek vagyunk, a kezünkbe adják, és hogyha a csecsemő ráfog, vagy megfogja a vonót, akkor belőle zenész lesz, vagy lesz hozzá valami adottsága.”

- mondta egy végzős, hegedű szakos hallgató. Azt gondolom, hogy ez a hagyomány nem csak a hangszerválasztás szempontjából lehet fontos mozzanat egy család életében, hanem előrevetíti a szülők hozzáállását a gyermek pályájához. Az egyes családi attitűdök pedig

²⁵ Melyet más szóval kávéházi zenének nevezünk.

²⁶ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

hatalmas befolyással lehetnek a gyermek fejlődésére és énképére, ami kihathat szakmai útjára is. Ugyanez a hallgató így válaszolt az eredeti kérdésekre, vagyis arra, hogy hogyan vélekednek arról szülei, hogy neki ilyen fontossá vált a zene az életében:

„Jó, sokszor meg vagyok dicsérve, meg hogy így a családon belül én vagyok a legtehetségesebb, ha ezt így mondhatom... Bár mondjuk az unokatestvéreim, ők azért sokkal komolyabb szinten vannak, meg többet el is értek, de nekik volt anyagi segítségük, támogatás, hogy ezt véghez is tudják vinni. (...) Mert tisztában vagyunk a rangsorokkal, hogy ki hol helyezkedik el, meg hogy ki milyen szinten van (...), hogy ki mit ért el.”

Kiemelte még, hogy édesapja olykor szembesíti azzal, hogy a klasszikus zenében még nem tart ott, ahol egyes rokonai. Tehát egy rendkívül tradicionális roma muzsikusi családban a közvetlen és a közvetett támogatás messze nem ugyanolyan módon vagy formában nyilvánul meg. Ezután az interjú után jöttem rá arra is, hogy az elvárások nem a pályaválasztás irányában nyilvánulnak meg, hanem inkább abban, hogy mindenki a maximumot hozza ki a tehetségéből.

„Általában ez úgy szokott lenni, hogy az nem foglalkozik nálunk zenével, aki nem annyira tehetséges, vagy nem annyira rátermett, de például van olyan tesóm, aki nem foglalkozik zenével, vagyis hát nem a főállása, a fő tevékenysége a zenélés (...), nem azt mondom, hogy annyira nagyon tehetséges, mert nyilván azért nem lett zenész.” (Harmadéves, hegedű szakos, férfi hallgató)

Fontosabb tehát az, hogy valaki a megfelelő szinten tudjon teljesíteni, vagy elegendő tehetsége legyen, mint az, hogy egy kijelölt pályát kövessen, illetve a zenei úton való támogatást is ez a tényező határozza meg.

Ami még igen fontos a család szokásain belül, a szülők mintája. Interjúimból kiderült, hogy összességében nem jellemző, hogy az édesanya is a zenélésből éljen meg. Többen kiemelték, hogy a nők helyzete már nem tér el a férfiakétól, ugyanolyan esélyekkel indulnak a zenei életben, azonban interjúalanyaim példája nem ezt igazolja. Akadtak, akik korábban tanultak zenélni, de végső soron mindegyiküknek „polgári” munkája lett. A muzsikusi roma családból származó hallgatók édesapái azonban kivétel nélkül mind zenélnek, sőt abból is élnek, vagy látják el családjaikat. Az interjúk során ezen a ponton tértem át a következő fejezetre, ami kizárólag a családi háttérre összpontosít.

4.2. A család szerepe és a családi kulturális háttér fontossága²⁷

Ebben a részben összesen öt kérdés szerepel, amelyek nagy részét a hallgatók már érintették korábban is válaszaikban, azonban itt jobban kitértünk rájuk. Az első kérdésem az volt, hogy van-e más zenész is a családban. A legtöbb válaszból az derült ki, hogy jellemzően apai ágon van jelen a zenei vonal. Ez azért is volt érdekes, mert általában nem arról számoltak be, hogy a család női tagjai nem vehettek részt zenei oktatásban, vagy éppen arról, hogy ne lett volna lehetőségük elhelyezkedni a szakmában, hanem egészen konkrétan arról volt szó, hogy a muzsikus cigányságot az apai ág határozza meg. Természetesen itt is volt kivétel, volt, ahol az édesanya is muzsikus roma származású volt, csak éppen ő maga nem ezt az utat választotta. A nők szerepe azonban közel sem elhanyagolható ezekben a családokban.

„Anyukámnak (véleménye) is (fontos) mindenképpen az életben, ő a zenéhez annyira nem tud hozzászólni, úgy szakmai szemmel, úgyhogy inkább az ő véleményét az életben való dolgokban mindig kikérem, meg a nagymamáimnak a tanácsaira mindig hallgatok.”

- nyilatkozta a másodéves, gitár szakos hallgató, de már egy korábbi témánál, a hangszerválasztásnál is kiderült, hogy az édesanya tanácsa és véleménye mindig nagy tiszteletben áll.

„Az én nagyapám idejében (...) akkor most már kicsit ódivatúnak mondható gondolkodás volt, hogy az ő (nő családtag) dolga a családnevelés, és az, hogy otthon maradjon, és a férfit kiszolgálja, de most már azért, egy generációval továbbmenve, már azért nem volt ez feltétlen indok. Tehát nagyon sok olyat ismerek, akik zenészek, férfiak és a feleségeik is szintén zenész, így ismerkedtek meg.”

- mondta egy másodéves hallgató, aki külön kiemelte azt, hogy véleménye szerint a muzsikus családok női tagjainak legalább ugyanannyi esélyük van a szakmában kibontakozni, mint a férfiaknak. Sőt, előfordul olyan is, hogy egy zenekarba akkor vesznek fel férfitagokat, ha azok visznek magukkal női zenészeket is:

„Szeretik a női zenészeket manapság, sok fesztiválra, vagy esetleg rendezvényre, akárhova, úgy kérik a zenekart vagy a formációt, hogy legyen benne csinos hegedűs lány vagy fuvolista lány vagy énekes, akárki, de szeretik, ha van benne.” (Másodéves, gitár szakos, férfi hallgató)

Tőle függetlenül egy másik interjúalany is hasonló tapasztalatokról számolt be, tehát feltételezhető, hogy ez nem egyedi eset a zenész körökben. Amikor arra kérdeztem rá, hogy

²⁷ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

a Zeneakadémián milyen arányban vannak a férfi és a női roma hallgatók, határozott válaszként azt kaptam, hogy egyértelműen a férfi hallgatók vannak többen. Részben emiatt sem sikerült női hallgatóval interjút készítenem. Tehát a muzsikus roma családokban feltételezhetően tényleg javult az évek során a nők helyzete, azonban még messze sem mondható teljesen egyenlőnek. Ezen a ponton hadd tegyek egy kisebb kitekintést. Magyarország leghíresebb roma zenekara, a Száztágú Cigányzenekar, bár létszámuk nevükkel ellentétben több, mint száz fő, alig-alig büszkélkedhet női tagokkal, illetve sem a szólamvezetők, sem pedig a prímások névsorában nem szerepel női név. Az interjúk alapján azonban nem feltételezem, hogy ez bárminemű negatív megkülönböztetés miatt lenne, inkább amiatt, hogy a nők mögött nem áll egy többszáz éves generációs háttér, illetve példa, amit követhetnének, ellentétben a férfitagokkal.

Egy interjúalanyt leszámítva mindenkinek a családja a muzsikus cigányok csoportjába sorolja magát, igazolva azt a hipotézisemet, hogy a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem roma származású hallgatói nagy részben muzsikus roma származásúak. Fontos kiemelni, hogy ezek a családok általában kimondottan népesek, és mindenki ismer mindenkit, nem csak a családon belül, hanem a családok is egymást. Egyik interjúalanyom részletesebben is ismertette a rokoni szálakat, ami remekül szemléltette azok kapcsolatait, összefüggéseit.

„Inkább azt tudnám kiemelni, hogy ki nem zenél.” (Harmadéves, hegedű szakos, férfi hallgató)

De mi a helyzet azokkal a roma hallgatókkal, akik nem muzsikus cigány családba születtek? Kutatásom során kiderült, hogy a Zeneakadémiára járó roma hallgatók saját becsléseik szerint nagyjából 90 százaléka muzsikus cigány családból származik, nekem egy nem közéjük tartozó hallgatóval sikerült interjút készítenem. Érdekes, hogy interjúalanyom nem csak családja kulturális háttere miatt tér el a többi kérdezettől. Bár ő is egészen kicsi kora óta tanul hangszeren, nem családi minta segítette hozzá őt a zenei pálya megkezdéséhez. Otthon nem játszottak és tanultak zenét, viszont akkori legjobb barátja muzsikus cigány családból származott, és autentikus cigány zenét játszottak. Az ottani családfő hatására kezdett el gitározni. Nem sokkal később szeretett volna jelentkezni zeneiskolába, de rendszerint férőhely hiányáról értesítették a családot, ezzel indokolva sikertelen felvételijét. A hallgató arról számolt be, hogy abban az időben egy roma származású gyermek sem tanult az intézményben. A sikertelen felvételt követően akkori legjobb barátjának édesapja, vagyis gyermekkori zenei tanulmányainak első fő motiváló személye, és egyben a helyi roma önkormányzat vezetője rá tudta végül venni a zeneiskola igazgatóját arra, hogy felvegyék a fiút. Elmondása szerint az esetet követően több roma

származású gyereket vettek fel az intézménybe. Ez a zeneiskola egy kárpátaljai kis faluban működik, tehát helyzete ebből a szempontból is különbözik a többi hallgatóétól, akik rendszerint vagy a fővárosban, vagy pedig más nagyobb magyar városban születtek. Azonban a legjelentősebb különbség véleményem szerint az, hogy ő volt az egyetlen interjúalanyom, aki ilyen súlyos negatív diszkriminációról számolt be. A fiatal feltételezése szerint nem ez volt az első és egyetlen eset, amikor a rasszizmus, vagy bármilyen negatív megkülönböztetés miatt hátráltattak egy gyermeket zenei – vagy bármilyen más – tanulmányaiban.

Interjúalanyom tapasztalatai szerint a Zeneakadémián jellemzően muzsikusszármazású roma fiatalok tanulnak, és elenyésző azok száma, akik hasonló helyzetben vannak, illetve hasonló körülmények között nőttek fel, mint ő. Elmondása szerint a muzsikusi élet inkább Budapestre koncentrálódik, részben emiatt a fővárosban élő és tanuló zeneakadémista roma hallgatók nagy eséllyel származnak muzsikusszaladokból.

Eltérő körülményei azonban nem eredményezték a családi háttér és támogatás hiányát. Döntéseit mindig tiszteletben tartották, és segítették zenei útján, viszont zenei tanácsokkal nem tudtak szolgálni.

4.3. A hallgatók és a Zeneakadémia²⁸

Az első kérdéseim a témában az egyetem kiválasztásához kapcsolódtak. Kíváncsi voltam arra, hogy ki biztatta őket leginkább döntéseikben, illetve arra, hogy honnan hallottak egyáltalán erről az egyetemről. A válaszadók nagy része arról nyilatkozott, hogy döntéseikben családjuk és akkori zenetanáraik támogatták őket leginkább. Elvárásaként azonban egyik családban sem volt jelen szavak formájában, ami véleményem szerint összefüggésben áll azzal a ténnyel, hogy a hallgatók nem tudták felidézni azt, hogy pontosan mikor döntöttek el, hogy a Zeneakadémián szeretnének továbbtanulni, ugyanis ez emlékeik szerint valahogy „mindig is evidens volt”. Amikor viszont eldöntötték, hogy zenei pályára szeretnének menni, onnantól kezdve nem volt kérdés az sem, hogy egyetemi képzésben vesznek részt, ugyanis állításaik szerint a diploma manapság szükséges ahhoz, hogy egy zenész boldoguljon az életben, mert például egy zenekarban is általában elvárás a felsőfokú végzettség.

Azonban azt vettem észre, hogy sokaknál a diploma csupán belépőt jelent bizonyos zenei munkakörökbe, viszont nem tekintenek rá státusszimbólumként. Ha lehet egyáltalán

²⁸ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

beszélni státusszimbólumról, az inkább a zenei műfajokban keresendő. Kétség sem fér ahhoz a zenei világban, hogy a klasszikus zene egyfajta magasabb kulturális szinten helyezkedik el, mint egyes más műfajok. Amit többen is kiemeltek, hogy igyekeznek minél inkább elhatárolódni a mulatós zenei műfajtól, ugyanis véleményük szerint az egy kevesebb művészeti értékkel rendelkező ágazat, viszont nagyon sokan a teljes muzsikussá válással azonosítják azt, és egybecsengő véleményként fogalmazták meg azt a problémát, hogy ez a jelenség ront a roma muzsikusként megítélésén.

Visszatérve a diploma kérdésére, az ütőhangszeres hallgató számtalan előnyt lát az egyetemi képzésben, viszont azokba csak átvittén tartozik bele a diploma megszerzése. Amit viszont külön kiemelt, hogy a gyakorlási lehetőségek miatt különösen érdemes a Zeneakadémiára járni. Ez egyébként teljesen szak specifikus, ugyanis az ütőhangszerek listája olyan hosszú, hogy azt gyakorlatilag lehetetlen volna mind beszerezni otthoni használatra, viszont a Zeneakadémia rendelkezik minddel. Hasonló technikai okokból még azoknak számít különösen az intézmény adta gyakorlási lehetőségek tárháza, akiknek nem hordozható a hangszerük. Ilyen például a zongora, az orgona vagy éppen a csembaló. Ezen felül még a kollégisták és az olyan lakásokban élők, ahol valamilyen formában szabályozzák a zajkeltést, szintén szívesen használják az intézmény gyakorlótermeit. A termek foglalása egyébként korszerű és rendkívül egyszerű módon, online történik.

4.3.1. A Zeneakadémián tanuló roma fiatalok kapcsolatrendszeri²⁹

Azt alapvetően a legtöbben hangsúlyozták, hogy főtárgy tanáraikkal jól kijönnek, emellett kiderült az is, hogy kapcsolatuk sokkal személyesebb, mint többi tanáraikkal, ugyanis a hangszeres órákon természetesen csak a tanár és a diák van jelen. Így sokkal fontosabb ezekkel a tanárokkal a jó kapcsolat, és az együttműködés képessége mindkét fél oldaláról, mint más tárgyaknál. Konfliktus esetén, vagy éppen abban az esetben, ha a tanárnak és a diáknak nehezére esik a kooperáció, akkor az esetek egy részében a hallgató egy másik tanárhoz kerül át. Az elmesélések alapján a hangszeres képzés nagyon komplex módon történik, ugyanis két tanár is foglalkozik a fiatalokkal, heti rendszerességgel. A többi tanárral viszonylag személytelennek írták le a kapcsolatukat.

A hallgatók Zeneakadémián kívüli kapcsolatait általában családi kontaktusok, illetve azok a kapcsolatok, melyekre családjuk révén tettek szert. Ilyenek lehetnek például más roma muzsikussá váló család tagjai, esetenként pedig szakmai kapcsolatok, például olyan magántanárok,

²⁹ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

akik a felvételit megelőzően foglalkoztak a hallgatókkal. Emellett gyakori, hogy jelenlegi főtárgy tanáraikat is ismerték már egyetemi képzésük megkezdése előtt is. A klasszikus zenészek világa egyébként egy igen zárt világ, ahol gyakorlatilag mindenki ismer mindenkit, származástól függetlenül. Így lehetséges az, hogy sokszor a zenészek nem egyetemeket választanak ki, hanem tanárokat, akiknél a későbbiekben tanulni szeretnének.

A Zeneakadémia roma származású hallgatóira továbbá az jellemző elmondásuk szerint, hogy barátaikat inkább a zenész közösségből választják.

„(...) de egyébként mindenkiel szívesen barátkozok, csak hát igazából egész nap ebben a körben mozgok, és hát ebből adódik, hogy... (inkább zenész barátai vannak)” (Másodéves, gitár szakos, férfi hallgató)

Emellett volt olyan hallgató, aki a Zeneakadémiáról is kapcsolatrendszerének köszönhetően hallott először. Ilyen volt például az ütő szakos hallgató is, aki családjá révén ismerte meg az intézményt.

„Mivel apukám itt tanult, egyébként apukám testvére is itt tanult (...), ő a Danubia Zenekarban szólamvezető, ő nagybőgős, szóval ő is a klasszikus zenében helyezkedik el. Igazából, amikor elkezdtem a zenei tanulmányaimat, már akkor tudtam, hogy mi az a Zeneakadémia.” (Elsőéves, ütő szakos, férfi hallgató)

Ezek a szavak igencsak jól tükrözik azt a fajta szakmai háttérrel, ami a család által nyújtott kapcsolatrendszernek köszönhetően a muzsikusi roma hallgatók.

4.4. Jövőbeli tervek³⁰

A kérdezettek nagy részének határozott képe van a szakmai jövőjéről. Általánosságban elmondható, hogy a kérdezettek nem elégszenek meg az egyetem alapképzésével, ugyanis gyakorlatilag mindannyiuk tovább szeretne menni mesterképzésre, sőt, többen a doktori képzésben is részt szeretnének venni. A diplomák megszerzése után van, aki zenekarban képzelel el magát, de olyanra is van példa, hogy valaki tanítani szeretne. Alapvetően több irány is számításba kerülhet a zenész fiataloknál, ugyanis számtalan lehetőségük adódhat, aminek köszönhetően akár szólólista, vagy éppen zenekari, esetleg kamarazenei pályafutásuk is megalapozottá válhat.

„(...) van egy ilyen lehetőség, hogy megpróbálok zenekari zenészség irányába elmenni és próbajátékokra járni (...). és a másik lehetőség az, hogy megpróbálok inkább egy ilyen szolisztikusabb vonalon elindulni.” (Elsőéves, ütő szakos, férfi hallgató)

³⁰ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

Volt olyan interjúalanyom is, akinek szavaiból egyértelműen ki lehetett venni, hogy bár szívesen zenélne zenekarban, ezt a pályát inkább ugródeszkának használná ahhoz, hogy nagyobb ismeretségre tegyen szert, és ezáltal futhasson be, mint szóló-zenész.

4.5. Interjú Balázs Jánossal³¹

A másik vázlatom alapján készült interjúm nevezhető szakértői interjúnak is, de valójában ez a beszélgetés egy rendkívül komplex képet adott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen tanuló roma származású hallgatók helyzetéről. Interjúmat Balázs Jánossal készítettem, aki jelenleg is a Zeneakadémia zongora főtárgy-tanára, emellett pedig egy nemzetközileg elismert, Kossuth-díjas zongoraművész, illetve az intézmény egyik volt hallgatója.

4.5.1. A Különleges tehetségek osztálya³²

Az első kérdésemben a Zeneakadémia Különleges tehetségek osztályáról kérdeztem a tanár urat, ugyanis azt gondolom, sokak számára ez az osztály egyfajta előszobaként szolgálhat az intézménybe való jutáshoz, és nem mellesleg ő is tagja volt ennek a képzésnek. Először arról mesélt nekem, hogy milyen volt az ő idejében a Különleges tehetségek osztálya.

„(...) egy 12-13 éves kisfiú bekerül a Zeneakadémiára. (...) már ilyenkor is meg voltam tébolyulva a klasszikus zenétől és azoktól a nagy szellemektől, akik tulajdonképpen befolyásolták az én emberré és művésszé válásomat, tehát egyrészt, volt bennem egy hatalmas öröm, hogy én ott lehetek, és az is nagyon jólesett, hogy ugye felnőttképzésben vehettem részt. Tehát ez azt jelenti, hogy én azt, amit a legjobban szerettem a világon csinálni, azt száz százalékban tudtam csinálni.”

Ezek a szavak nagyon érzékletesen mutatták be számomra azt, hogy mit érezhet az a diák, akinek lehetősége adódott a képzésben részt venni. Balázs János kiemelte, hogy mekkora inspirációt jelentettek neki ezekben a gyakorlatilag még gyermekévekben mindazok, amiket már akkor a Zeneakadémiától kapott, vagyis tanárai és az épület maga. Azt gondolom, hogy jelenleg is hasonló hatást kelt a fiatalokban az intézmény, illetve a program, de számos változás történt az évek során, ami részben annak köszönhető, hogy interjúalanyom még abban az időszakban vett részt a programban, amikor a Zeneakadémia még főiskola volt, és nem rendelkezett olyan komoly felszereléssel és technikai védelemmel,

³¹ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

³² Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével

mint manapság. Ez mind hatással van a légkör változására is, aminek vonzatait gyakran emlegették a hallgatók is az interjúk során. Feltételezésem ugyanis, hogy az egyetemnek légkörének hatása van a hallgatók motivációira. A művész úr is kiemelte, hogy abban az időben jobban ismerték egymást a hallgatók, többet kommunikáltak egymással, mint most.

„Emlékszem, amikor először ott töltöttem egy fél napot a Zeneakadémián, és a büfében miközben majszolgattam a kis szendvicsemet, egyik pillanatban Kocsis Zoltán itta a kávé, utána Vásáry Tamás evett egy csokit, utána Ránki Dezső jött be, és kért egy pohár vizet, tehát ott egy elképesztő élet volt egy fiatal gyerek számára.”

A Különleges tehetségek osztálya egyébként egy előkészítőként szolgáló program, és láthatóan olyan maradandó élményeket tud adni a fiataloknak, amelyekből az egyetemi – vagy akkoriban főiskolai – tanulmányaik alatt is táplálkozni tudnak.

4.5.2. Mit ad a Zeneakadémia?³³

A következő kérdéskörömben már a Zeneakadémia és a roma származású hallgatók viszonyára tértem ki, illetve arra, hogy mi az a plusz, amit az intézmény tud nyújtani ezeknek a fiataloknak. Balázs János már az első szavaiban hangsúlyozta, hogy hatalmas jelentőséggel bír a roma hallgatók életére az, ha a Zeneakadémián tanulnak tovább. Szavaiból azt szűrtem le, hogy a legjelentősebb előnyt az egyetemi tanulmányok kulturális hozadéka, például a klasszikus zene ismerete, illetve egyfajta magasabb művészeti érték felé való konstans motiváló erő jelenti. A művész úr kitért azokra a roma hallgatókra is, akik akár nem értelmiségi, vagy éppen átlag alatti társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkeznek.

„Sokaknál, akinél esetleg nincs megfelelő szülői háttér, ad egy életcélt, egy normatívát, egy olyan lehetőséget, amiből tudnak táplálkozni, amely egy kicsit kihozza őket az otthoni nehéz környezetből.”

Véleménye szerint ez az egyetem egyik sajátossága, hogy a zene erejével emeli fel a fiatalokat. Emellett lehetőséget és teret ad a roma fiatalok esetenkénti különösen magas zenei talentumának kibontakoztatására. Azonban, mint minden fiatalnál, a romáknál sem ilyen egyszerű a helyzet az egyetemi oktatásban, és ehhez hozzájárul az a tény is, hogy egy művészeti egyetemen esetenként sokkal speciálisabb, „személyre szabottabb” képzést igényelnek a hallgatók.

„Én azt látom, hogy a Jóisten adott nekik egy óriási tehetséget, nagyon könnyen megtanulnak darabokat, könnyen improvizálnak, alapvetően rendkívül jó technikai

³³ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

képességük van, és ez viszi őket egy szintig. De amikor már munkát kell beletenni, amikor meg kell csinálni azt, ami kevésbé élvezetes, az egy nagyon nehéz feladat, hiszen aki azt éli meg, hogy neki könnyedén jönnek ezek a dolgok, és nem szeretem azt mondani, hogy a vérében van, de valahol mégiscsak genetikailag kódolva vannak ezek a dolgok, ahhoz nagyon kell a jó tanár, a jó háttér, a jó közeg, a jó barátok, a megfelelő szülői háttér.”

Ebben a pár mondatban Balázs János remekül összefoglalta, hogy milyen támogatásra van szüksége felsőoktatási tanulmányai során egy muzsikusra, emellett pedig feltételként egy motiváló, támogató közösséget ír le, amely mind szakmailag, mind emberileg komoly támaszt nyújthat egy zenész fiatalnak. Emellett nagy felelősséget tulajdonít azoknak a tanároknak, akik az egyetem többi tárgyait tanítják (nem fő tárgyat), ugyanis tapasztalatai azt mondják, hogy sok roma hallgatónak meggyűlik a baja ezekkel a tárgyakkal, de fontos megemlíteni, hogy ez nem csak a roma hallgatóknál van így. Nagy általánosságban azonban elmondható, hogy akik „más világból” érkeztek a Zeneakadémiára, vagyis más kultúrközegből, legyen szó roma vagy akár külföldi hallgatóról, nehézségekbe ütköztek, ugyanis az európai közösségek, elmondása szerint sokkal zártabbak.

„Nincs két egyforma tanítvány, nincs két egyforma életpálya és nincs két egyforma tehetség.”

Azt gondolom, hogy ez a mondat igazolja azt a korábbi felvetést, miszerint a művészeti egyetemeken folyó képzés sokkal speciálisabb és személyre szabottabb, mint ahogy azt egy más egyetemen tanuló fiatal el tudja képzelni.

4.5.3. A roma fiatalok és a klasszikus zene³⁴

A következő kérdésem a roma és a nem roma hallgatók tanítása közötti különbségre tér ki. A roma hallgatók egy igen nagy része ugyanis roma muzsikusra született, ami nagyban befolyásolhatja tanításukat fiatal felnőttkorukban. Sok muzsikusra származású fiatal gyakorlatilag „hangszerrel a kezében” születik, ami azt jelenti, hogy bár nem intézményesült formában, de hozzájutnak egy olyan zenei neveléshez, amiben nem muzsikusra társaik csak nagyon ritkán, sőt, abban a formában talán kimondható, hogy egyáltalán nem részesülnek. Feltételezésem beigazolódt, ugyanis a művész úr olyan esetekről számolt be, amikor már az első órákra is nehezen kivitelezhető, technikás műveket vittek, csaknem tökéletesen eljátszva. Viszont arra is volt példa, hogy mondjuk egy Bach prelúdiumot, aminek játéka sokaknak néha munkásabb, mint élvezhető, bár technikailag

³⁴ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

könnyebb, mint mondjuk a szívvel játszott romantikus művek, nehezebben játszanak el, vagy tanulnak meg az említett hallgatók. Ugyanakkor azok a hallgatók, akik nem rendelkeznek olyan technikai adottságokkal, azok nehezebben sajátítják el egy technikásabb darabhoz szükséges tudást.

„Azt kell a leginkább megértenie egy tanárnak, hogy az egyszerűnek tűnő dolog, az valakinek nehéz, és a nehéznek tűnő dolog, az valakinek egyszerű.”

Tehát egy olyan tanári jelenlét szükséges, amely tudatosítani tudja a hallgatókban, hogy egyik műnem, zenei korszak, technika vagy szerző sincs meg a másik nélkül, vagyis, hogy a legmagasabb és vágyott tudásszint eléréséhez szükséges olyan dolgok ismerete is, amihez nagyobb munkabefektetésre van szükség a hallgató kvalitásaitól függően. Továbbá fontosabbnak tartja az inspiráció erejét, mint a „vasszigort”.

„Na persze, ugye ott van a másik élettapasztalat is, amiről beszélni kell, hogy nagyon sok roma fiatalnak megélhetési kérdés is a zene, és elég hamar esetleg úgy döntenek, hogy elmennek esetleg a könnyűzene irányába, amit egyébként nagyon-nagyon magas szinten művelnek nagyon sokan, és azt hiszem, ez is nagyon lényeges, viszont a magyar könnyűzenébe is kellenek az ilyen értékes fiatalok, ott is nagyon sok a roma származású.”

Ez a pár sor kapcsolódik az előző témához, de itt a műfaj kiválasztásában egy újabb tényező is szerepet játszik már, a megélhetés kérdése. Viszont annak ellenére, hogy az érintettek bizonyos szempontból pályaelhagyóknak számítanak, így is nagy jelentősége van a Zeneakadémia képzésének, illetve az átadott tudásnak. Emellett Balázs János még arra is kitér, hogy bár sokszor nehéz megfelelni a követelményeknek, az a roma származású klasszikuszenész, akinek sikerül elsajátítani a Zeneakadémia adta tudást, nagy dolgokra lesz hivatott a zenei életben, ugyanis lehet, hogy pont származása miatt „több fűszer” lesz a játékában, mint nem roma társainak, ugyanis képes lesz valami olyat átadni a közönségnek, amit az máshol nem kaphat meg.

„Cziffra György, az én nagy példaképem játéka azért volt egyedülálló, mert a cigány származásának a legjavát tudta integrálni a művészetbe, de közben a legprecízebb klasszikuszenei műveket tudta úgy interpretálni, hogy analitikus módon kielemez, és a végletekig pontosítva adta elő.”

Tehát ha a kulturális háttér, a különleges zenei érzék és a technikai tudás találkozik, az válhat világszínvonalúvá.

4.5.4. Muzsikus roma családból származó hallgatók aránya a Zeneakadémián³⁵

A következő kérdésem a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem roma hallgatóinak származására irányult, vagyis arra, hogy jellemző-e az, hogy ők inkább roma muzsikus családokból származnak. Mivel ez a kérdés az egyik fő kutatási kérdésem, és erre érthető okokból számszerű adatok nem adnak választ, ezért nagyon fontosnak tartottam egy Zeneakadémián tanító tanár tapasztalatait. Amikor feltettem ezt a kérdést Balázs Jánosnak, határozott válaszként kaptam azt, hogy egyértelműen előfordulnak nem muzsikus cigány származású roma hallgatók is az egyetemen, azonban ez az arány nagy valószínűséggel tíz százalék alatt lenne. A művész úr határozott véleménye egyébként, hogy származástól függetlenül a zenei nevelést már az anyaméhben szükséges lenne elkezdeni azzal, hogy az édesanya már tudatosan zenét hallgat, illetve fontos lenne már kisgyermekkorban dalokat tanulni és énekelni kellene ahhoz, hogy teljesebb életet tudjunk élni. És mivel a muzsikus roma gyerekek egészen pontosan ezt a háttérrel kapják, nagy eséllyel kerülnek be zenei egyetemekre. Emellett meglátásai szerint a nem muzsikus cigány családokból származó fiatalok nehézségei inkább abban nyilvánulnak meg, hogy a nem zenész szülők nehezebben értik meg zenei útra lépő gyermekeik döntéseit.

4.5.5. A Zeneakadémia roma hallgatóinak tudatos motiválása³⁶

Zárásként arról kérdeztem Balázs Jánost, hogy mivel tudja ő motiválni a roma fiatalokat. Fontosnak tartja, hogy pozitív példaként járuljon a hallgatók elé, és saját élettörténetével inspirálja őket céljaik elérésére, illetve tudatosítani szeretné bennük, hogy ha neki ment, akkor ők is képesek a fejlődésre és a szakmai tisztelet kivívására. Ezenfelül számos kurzus és program elérhető számukra a Zeneakadémián, amivel akár anyagi támogatáshoz juthatnak, amiből zenei fejlődésüket finanszírozhatják.

³⁵ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

³⁶ Ez az alfejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának az alfejezetével.

5. Összegzés³⁷

Dolgozatom fő témája a Liszt Ferenc Zeneművészeti egyetemen tanuló roma származású hallgatók továbbtanulási motivációinak vizsgálata volt. A kutatás alatt olyan kérdésekre kerestem a választ, ami a Zeneakadémia olyan roma hallgatóit érinti, akik még nem szerezték meg első diplomájukat, tehát alapképzésben vesznek részt, de már legalább fél éve az intézmény hallgató, illetve klasszikus zenei szakon tanulnak. A diploma-nélküliség azért volt fontos kitétel, mert úgy szerettem volna felmérni a hallgatók motiváltságát, és annak tényezőit, hogy még nem érték el korábban ezen céljukat, ugyanis valószínűsíthető, hogy egy már diplomával rendelkező fiatal továbbtanulási motivációi más forrásokból erednek. A már legalább fél éves zeneakadémiai múlt fontossága amiatt volt tényező az interjúalanyok keresése során, mert azt gondoltam, hogy ennyi időnek legalább el kell telnie ahhoz felsőoktatásban, hogy az ember megalapozottabb véleményt tudjon formálni az adott felsőoktatási intézményről, illetve elegendő tapasztalattal rendelkezik már ahhoz, hogy érdemben tudjon mesélni élményeiről. Kutatásom színterét pedig azért szűkítettem a klasszikus zenei tanszékre, mert az egyetem világába történő betekintésem során azt tapasztaltam, hogy egy teljesen más világ például a jazz vagy a népzenei tanszék, melyeknek vizsgálata egy különálló kutatást igényelne.

Kutatási kérdésként így a következőket fogalmaztam meg:

1. Hogyan hat a Zeneakadémia roma származású hallgatóinak motivációjára a családi kulturális háttér?
2. Hogyan juttatja előnyökhöz a Zeneakadémia roma származású fiataljait a közösségükben jelen lévő társadalmi tőke?
3. Miért más egy muzsikus roma fiatalot motiválni a továbbtanulásban, mint társait?

Az első kérdés, vagyis az, hogy hogyan motivál egy roma hallgatót családi háttere a zeneakadémiai tanulmányaiban már a dolgozatom címének megfogalmazásánál is talán a legfontosabb kérdésnek számított. Feltételeztem ugyanis, hogy a családi háttér nyújthatja a legnagyobb motivációt egy fiatal életében. A másik fő hipotézisem pedig szorosan ehhez a kérdéskörhöz tartozik, ugyanis feltételeztem, hogy a Zeneakadémián tanuló roma hallgatók nagy része roma muzsikus családból származik. Ez utóbbi hipotézisem hamar beigazolódott a kutatásom során. A hat fiatal közül ugyanis, akikkel az interjúmat készítettem, csak egyvalaki volt, aki nem muzsikus családi háttérrel rendelkezik, és ő is egy muzsikus

³⁷ Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

családnak köszönheti zenei pályájának kezdetét. A Balázs Jánossal készített interjúm során is kiderült, hogy bár előfordulnak nem muzsikus cigány családokból származó roma hallgatók, csak nagyon alacsony számban. A kutatás során viszont kiderült, hogy a muzsikus családokba született hallgatókat egész gyermekkorukban, sőt, már az anyaméhben is körülvette a zene, és egy olyan neveltetésben részesültek ezáltal, hogy az növelje az esélyeit annak, hogy ők is zenei pályára lépjenek, és az is hamar egyértelművé vált, hogy ennek beteljesítése érdekében a Zeneakadémián fognak továbbtanulni. Családi kapcsolataik továbbá számos olyan előnyhöz juttatták őket, amelyek által nemzetközileg elismert művészeket ismerhettek meg, vagy éppen jelentős szakmai múlttal rendelkező magántanárokhoz járhattak általuk. Motivációjuk viszont nem elvárások formájában voltak jelen, legalábbis a kezdetekben, hanem inkább egy generációkra visszavezethető kulturális példában, ami abban nyilvánul meg, hogy felmenőik között gyakorlatilag mindenki zenész volt. A kivételt nagy általánosságban az anyai ág jelentette, ugyanis mint kiderült, vagy az volt jellemző, hogy anyai ágon senki sem volt zenész, vagy az, hogy azon az ágon is inkább a férfiak. Erre a jelenségre a magyarázat abban keresendő, hogy a muzsikus roma családokban nem olyan régóta számít megszokottnak az, hogy a nő is a zenei pályát választja, így nincs egy generációkon átívelő hagyomány, amit a roma női muzsikusk tudnának követni. Bár az interjúkból az derült ki, hogy az interjúalanyok meglátása szerint a nőknek manapság ugyanannyi esélyük van a zenei életben, mint a férfiaknak, a Zeneakadémián még mindig jelentősen nagyobb a roma származású férfiak száma, mint a roma származású nők.

A második kutatási kérdésemet, vagyis azt, hogy hogyan juttatja a Zeneakadémia roma származású fiataljait előnyökhöz társadalmi tőkéjük, részben megválaszoltam az előző kérdéskörnél, ugyanis a kapcsolati tőke maga egy motivációs erőt jelent a fiatalok életében. Ezen felül számos olyan példát is látni, hogy a zenész fiatalok már évekkal felsőfokú tanulmányaik előtt ismerik jövőendőbeli tanáraikat, ami azt jelenti, hogy sokan az egyetemet aszerint választják ki, hogy hol tanít az általuk ismert tanár. Mivel a Zeneakadémián igen jelentős létszámban tanítanak „nagy nevek” a roma muzsikus társadalomból, többeknek gyerekkoruktól kezdve evidens volt, hogy oda fognak felvételizni. Tehát kijelenthető, hogy a roma származású, zenész fiatalok kapcsolati tőkéje összehasonlíthatatlan a más roma csoportból származó személyekével. Ezt támasztják alá az általam olvasott szakirodalmak is, melyek arról számolnak be, hogy kapcsolati tőkéjük hiányában rengeteg lehetőségtől esnek el ezek a fiatalok.

Ezzel elérkeztünk a harmadik kutatási kérdésemhez is, ami az volt, hogy miért más egy nem muzsikos roma fiatalot motiválni, mint egy muzsikos származású társát. Részben a már korábban említett kapcsolati tőke hiánya miatt, de kutatásom során kiderült, hogy ennél többről van szó. A nem muzsikos származású romák továbbtanulási aránya ugyanis jóval alacsonyabb, mint a sokszor értelmiségi családból származó roma muzsikusé. A Magyarországon élő romáknak ugyanis csak körülbelül egy százaléka diplomás (KSH, 2018). Ez a családi minta pedig predesztinálja, hogy a felnövekvő generációknak sem lesz prioritás a felsőoktatásban való részvétel. A muzsikos és a nem muzsikos romák közti különbséget pedig növeli az a tény is, hogy a végzettségek híján alacsonyabb jövedelemmel rendelkező családok kevésbé tudják anyagilag támogatni gyermekeiket. Arról ugyanis nem szabad megfeledkeznünk, hogy a gyerekek zenei – vagy igazából bárminemű – taníttatása sokszor igen költséges. Emellett pedig a muzsikusok megbecsülése a többségi társadalom felől szöges ellentétben áll a többi roma csoportokéval. A várható emberi és szakmai megbecsülés pedig vitathatatlanul motiváló erővel bírnak a fiatalok tanulmányai során.

Kutatásom során továbbá fény derült arra is, hogy a Zeneakadémia is hatalmas motiváló erővel bír az oda járó roma fiatalok életében, ugyanis az ott szerzett tudás és az egyetem eszköztára – mint például a gyakorlóterem vagy a hangszerek –, amivel szolgálni tud a hallgatóknak, hatalmas ösztönző erővel bír felsőfokú tanulmányaikban. A diploma teljesítésében pedig inkább olyan formális dolgok motiválják őket, mint például az, hogy a tanításhoz vagy éppen egy zenekarban történő elhelyezkedéshez elengedhetetlen kellék a dokumentum megszerzése.

Bár témaköröm igen specifikusan a klasszikuszenész romákat érintette, véleményem szerint érdekes lenne a Zeneakadémia más tanszékein tanuló roma hallgatók helyzetét is megvizsgálni, akár összehasonlítva a klasszikus zenei tanszékkal. Ez a kutatás azért lenne releváns, mert – mint ahogyan azt az interjúk alkalmával többen is említették – a roma muzsikusoknak különleges tehetségük van az improvizációhoz, ezáltal a jazzhez is, így tehát a Zeneakadémia jazz tanszéke egy újabb aspektussal szolgálhatna a témában.

6. Felhasznált irodalom³⁸

[é.n.] Gádor Ágnes & Szirányi Gábor. Liszt és Erkel Zeneakadémiája.

<https://lfze.hu/egyetem-tortenet/liszt-es-erkel-zeneakademiaja-115627> (levétel dátuma: 2023. 03. 08.)

[é.n.] Kovács Dániel. Épületek, Zeneakadémia, <https://koncert.zeneakademia.hu/epuletek> (levétel dátuma: 2023. 03. 08.)

[é.n.] Szendi Gábor: A nevelésről. Pygmalion, Gólem és Galatea. Tények és tévhitek, <https://www.tenyek-tevhitek.hu/neveljunk-okos-gyermekeket-pygmalion-golem-es-galatea.htm> (levétel dátuma: 2023. 03. 05.)

[sz.n.] A Liszt Ferenc Zeneművészeti egyetem honlapja (2009.), http://zakbk.hu/wp-content/uploads/2009/11/barati_kor_bemutakozo_anyag.pdf (levétel dátuma: 2023. 03. 08.)

Bernát Anikó (2018). A magyarországi romák társadalmi integrációja a 2010-es években. In Kolosi Tamás & Tóth István György (szerk.), *Társadalmi riport 2018* (pp.144-165). Budapest, TÁRKI.

Bourdieu, Pierre (1978). *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Bourdieu, Pierre (1999). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz Róbert (szerk.), *A társadalmi rétegződés komponense* (pp.156-177.) Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

Bögre Zsuzsanna (2022). Az anonimizálás dilemmája és az arany szabály – egy szociológus nézőpontja. *Erdélyi Múzeum-Egyesület*, 84(2), 175-177.

Cserné Dr. Adermann Gizella (2003). Önbeteljesítő tanári elvárások – iskolai kudarcok. In Bodó László (szerk.), *Tudásmenedzsment*, 4(1), (pp. 53–62.) Pécs, Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet.

³⁸ Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

- Elekes Györgyi (2011). *Kutatás közben - Roma integráció és iskolai mobilitás*. In Kozma Tamás (szerk.), *Educatio*, 20(2), (pp. 253-257.) Budapest, Pedagógiai Folyóiratok.
- Farkas Zoltán (2013). A társadalmi tőke fogalma és típusai. *Szellem és Tudomány*, 4(2), 106-133.
- Havas Ádám (2018). A kortárs jazz esztétikai és etnikai konstrukciói: „cigány jazz” és zenei habitus. *Szociológiai Szemle* 28(2), 110–135.
- Kállai Ernő (2018). A cigányok és a zene. A cigányzene és a zenész cigány fogalmának változása az elmúlt évszázadokban. *Belvedere Meridionale* 30(3), 120–140.
- Kállai Ernő (2015). Cigány csoportok Európában és Magyarországon. In Orsós Anna (szerk.) *A romológia alapjai* (pp.19-48.) Pécs, PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium.
- Mikrocenzus 2016. Központi Statisztikai Hivatal (2018). 16-18.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_12.pdf
 (levétel dátuma: 2023. 03. 04.)
- Mitev Ariel Zoltán (2012). *Grounded Theory*, A kvalitatív kutatás klasszikus mérföldköve. *Vezetéstudomány*, 43(1), 17-30.
- Nagy Mária (2002). A cigány tanulókkal kapcsolatos pedagógiai problémák a pedagógusképzésben és a fiatal pedagógusok munkájában. *Pedagógiai Folyóiratok*.
- Révész József (2015). *Zenei örökségünk – Cigányzene*. Parlando, 2015/5.
- Szücs Lászlóné (2022). A cigányok története a romológiai ismeretek tükrében. In Dr. Pálfi Sándor (szerk.), *Roma nemzetiségi szakirányos óvodapedagógus hallgatók számára elméleti és módszertani segédanyag*. (pp. 21-25, 27-29.) Debrecen, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógia Kar.
- Új Egyenlőség (2017). Sikeres romák Magyarországon – miért minimális a felemelkedési esély? <https://ujegyenloseg.hu/sikeres-romak-magyarorszagon-miert-vannak-kevesen/>
 (levétel dátuma: 2023. 03. 04.)

7. Függelék³⁹

1. sz. függelék: Zeneakadémián továbbtanulási motiváció – hallgatói interjúvázlat

Bevezető kérdések:

- Mióta foglalkozol a zenéléssel?
- Milyen zenét hallgatsz?
- Milyen hangszeren kezdtél el játszani?
- Milyen hangszeren játszol most?
- Mi befolyásolt Téged a hangszerválasztás(ok) során?
- Hol tanultál először zenélni?
- A szüleid zenélnek? Ha igen, milyen hangszeren?
- Hogyan vélekednek arról, hogy Neked ilyen fontos a zene az életedben?
- Kik támogatnak leginkább a tanulmányaidban?
- Kiknek a támogatása a legfontosabb számodra?
- Milyen volt a viszonyod az eddigi zenetanárokkal?
- Milyen volt a viszonyod a középiskolai tanárokkal?

Családdal kapcsolatos kérdések:

- Van más zenész is rajtad kívül a családban?
- A felmenőid között vannak zenészek?
- A Te családbod a muzsikás cigányok közé sorolja magát?
- Hogy látod, a roma nőknek ugyanannyi esélye van zenélni tanulni, mint a roma férfiaknak?
- Szerinted ez alakult az évek során, vagy régen is ugyanígy volt, mint most?

Zeneakadémiával kapcsolatos kérdések:

- Kik bíztattak leginkább abban, hogy erre az egyetemre jelentkezsz?
- Érettségi után közvetlenül kezdted el az egyetemet?
- Hány éve jársz a Zeneakadémiára?

³⁹ Ez a fejezet megegyezik a szerző A roma fiatalok továbbtanulási motivációi a Zeneakadémián címen megvédett szakdolgozatának a fejezetével.

- Foglalkozott veled magántanár a jelentkezést megelőzően?
- Ismered a Schnétberger Központot? Ha igen, van vele kapcsolatod? Mit gondolsz róla?
- Honnan hallottál erről az egyetemről először?
- Mikor döntötted el, hogy ide jelentkezel? Meséld el, hogy történt!
- Mennyi időbe telik beérni az egyetemre?
- Az egyetem környékén hol töltöd legszívesebben a szabadidődet?
- Átlagosan hány órát gyakorolsz egy nap?
- Hol gyakorolsz általában?
- Mi a kedvenc tantárgyad? (Ha a főtárgy, azon kívül)
- Hogy jössz ki a tanáraiddal?
- Írd le, kérlek, hogy milyen a légkör az egyetemen!
- Van olyan hobbid, amit hanyagolnod kell az egyetem miatt?
- Melyik hobbidat tudtad megtartani?

Önkifejezéssel, identitással kapcsolatos kérdések:

- Mit gondolsz, mi mindenre alkalmas a zenélés, zenehallgatás?
- Milyen eszközökkel fejezed ki leginkább önmagadat?
- Milyen szerepet játszik az életedben az öltözködés, hajviselet stb.?
- Hogy látod „kívülről” a saját beszédstílusodat?
- Szerinted, hogy vélekednek rólad a barátaid? /idegenek? /családod?
- Milyen értékeket hozol otthonról?
- Mi tesz Téged igazán büszkévé?

Jövővel kapcsolatos kérdések:

- Mi ösztönöz arra, hogy megszerezd a diplomát?
- Mit tervezel a diploma megszerzése után csinálni?
- Hogyan képzeled el magad 10 év múlva?

2. sz. függelék: Interjúvázlat – Balázs János

Zeneakadémia

- Kérem, meséljen arról, hogy milyen volt a különleges tehetségek osztálya, hogy került be oda?
- Most hogyan működik a különleges tehetségek osztálya? Kiknek nagy lehetőség ez?
- Jellemző, hogy onnan a Zeneakadémiára felvételiznek?
- Hány hallgató jár Önhöz jelenleg?
- Mi az a plusz, amit a Zeneakadémia tud adni a zenész roma fiataloknak?
- Az eddigi interjúk során kiderült számomra, hogy sok roma fiatal gyakorlatilag „hangszerrel a kezében” születik. Miben más őket tanítani, mint a többi hallgatót? Van egyáltalán különbség?
- Vannak olyan roma származású hallgatók, akik nem muzsikos roma családból származnak?

Snétberger Központ

- Milyen pluszt ad a Snétberger Központ a fiataloknak?
- Körülbelül milyen arányban jelentkeznek onnan a Zeneakadémiára?
- Mi a küldetése a Snétberger Központnak?

Motiváció

- Hogy látja Ön, milyen nehézségekkel küzdenek a muzsikos roma fiatalok?
- Hogyan tudja Ön őket motiválni?
- Hogy látja, mi az, ami a leginkább ösztönzi őket arra, hogy diplomát szerezzenek?
- Hogy látja, mikor és miért vált fontossá a roma muzsikusoknak a diploma megszerzése?
- Mi az Ön küldetése a roma helyzettel kapcsolatban?
- Milyen nehézségeket tapasztal ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósításában?
- Milyen nehézségekkel nézett Ön szembe a pályája elején?